Ἀριθ. 367 – Λεπτὰ εἴκοσι πέντε.

ΕΤΟΣ Η'

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος ΙΕ' Συνδρομὴ ἐτησία Ἐν Ἑλλάδι φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20. – Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι. – Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Ἀγχίσμου 9 Ἰανουαρίου 1883

ΕΥΓΕΝΙΑ ΓΡΑΝΔΕ

[Μυθιστορία Ὀνωρίου Βαλζάκ.—Μετάφρ. Ἀγγέλου Βλάχου]

Συνέχεια· ἴδε σελ. 7.

Οἱ πλείονα εἰδότες γέροντες ἰσχυρίζοντο, ὅτι οἱ Γρανδὲ ἦσαν λίαν φρόνιμοι ἄνθρωποι, ὅτι δὲν θὰ συνήνουν ν' ἀποξενωθῶσι τὰ κτήματά των, καὶ ὅτι ἡ δεσποινὶς Εὐγενία θὰ ἐνυμφεύετο τὸν υἱὸν τοῦ ἐν Παρισίοις Γρανδέ, πλουσιωτατου οἰνεμπόρου. Ἀλλ' οἱ ὀπαδοὶ τῶν ἀντιμαχομένων μερίδων ἀντιπαρετήρουν: «Ἐν πρώτοις οἱ δύο ἀδελφοὶ δὲν εἶδον δὶς ἀλλήλους ἀπὸ τριάκοντα ἤδη ἐτῶν. Ἐκτὸς τούτου ὁ κύριος Γρανδὲ τῶν Παρισίων ἔχει μεγάλας ἀξιώσεις διὰ τὸν υἱόν του. Εἶνε δήμαρχος, βουλευτής, συνταγματάρχης τῆς ἐθνοφυλακῆς, μέλος τοῦ ἐμποροδικείου· ἀπαρνεῖται φυσικῶς τοὺς Γρανδὲ τῆς Σωμύρης, καὶ ἀξίωσιν ἔχει νὰ συγγενεύσῃ πρὸς δουκικήν τινα οἰκογένειαν, ἐκ τῶν τελευταίων δημιουργημάτων τοῦ Ναπολέοντος».

Τί δὲν ἐλέγετο περὶ τῆς πλουσίας ἐκείνης κληρονόμου εἰς εἴκοσι λευγῶν περιφέρειαν, κ' ἐντὸς αὐτῶν ἔτι τῶν δημοσίων ἀμαξῶν, ἀπὸ τοῦ Ἀνζὲ μέχρι τοῦ Βλοά! Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1811 οἱ *κρυσωτισταὶ* κατήγαγον σπουδαίαν νίκην κατὰ τῶν *γρασενιστῶν*. Τὸ κτῆμα Φροαφῶν, ὀνομαστὸν διὰ τὸν δενδρῶνά του, τὸν θαυμάσιον πύργον του, τὰς ἐπαύλεις του, τοὺς ποταμούς, τὰ ἰχθυοτροφεῖα καὶ τὰ δάση του, ἀξίας τριῶν ἑκατομμυρίων, ἐξετέθη εἰς πώλησιν ὑπὸ τοῦ νέου μαρκησίου Φροαφῶν, ἀναγκασθέντος νὰ ἐξαργυρώσῃ τὴν περιουσίαν του. Ὁ συμβολαιογράφος Κρυσώ, ὁ πρόεδρος Κρυσὼ καὶ ὁ ἀδδᾶς Κρυσώ, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν των, κατώρθωσαν νὰ ἐμποδίσωσι τὴν κατὰ μικρὰς μερίδας πώλησιν τοῦ κτήματος. Ὁ δὲ συμβολαιογράφος ἔκλεισε λαμπρὰν συμφωνίαν μετὰ τοῦ νεανίου, πείσας αὐτόν, ὅτι θ' ἀπῃτοῦντο ἄπειροι δίκαι, ἵνα εἰσπραχθῶσι παρὰ τῶν πολλῶν ἀγοραστῶν τὰ τιμήματα τῶν διαφόρων μικρῶν μερίδων, καὶ ὅτι προτιμότερον ἤθελεν εἶναι νὰ πωληθῇ τὸ κτῆμα ἐν συνόλῳ εἰς τὸν κύριον Γρανδέ, ἄνθρωπον ἀξιόχρεων καὶ δυνάμενον ἄλλως νὰ καταβάλῃ ἀμέσως τὸ τίμημα τοῖς μετρητοῖς. Τὸ ὡραῖον μαρκησιακὸν κτῆμα τοῦ Φροαφῶν κατεπόθη οὕτω ἐν τῷ οἰσοφάγῳ τοῦ κυρίου Γρανδέ, ὅστις, πρὸς μεγάλην ἔκπληξιν τῶν ἐν Σωμύρῃ, ἐπλήρωσεν αὐτὸ ἀμέσως, προεξοφλήσας ὁλόκληρον τὸ τίμημα, μετὰ τὰς προσηκούσας διατυπώσεις. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἀντήχησε μέχρι Νάντης καὶ Ὀρλεανίας. Ὁ κύριος Γρανδὲ μετέβη εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ πύργου του, ἐπιβὰς φορτηγοῦ τινος ἁμαξίου, ὅπερ ἔτυχεν ἐπανερχόμενον ἐκεῖσε. Ἀφοῦ δ' ἐπεθεώρησεν ὡς κύριος τὸ κτῆμά του, ἐπανέκαμψεν εἰς Σωμύρην, βέβαιος ὅτι ἐτοποθέτησε τὰ χρήματά του πρὸς πέντε τοῖς ἑκατόν, καὶ συλλαβὼν τὴν θαυμασίαν ἰδέαν νὰ συνενώσῃ μετὰ τοῦ νέου του κτήματος πάντα τὰ ἄλλα. Εἶτα δέ, πρὸς πλήρωσιν τοῦ σχεδὸν κενοῦ ταμείου του, ἀπεφάσισε νὰ κόψῃ ἀφειδῶς τὰ δάση του καὶ νὰ καρπωθῇ τὰς λεύκας τῶν λειμώνων του.

Εὔκολον εἶνε τόρα νὰ ἐννοηθῇ πᾶσα ἡ βαρύτης τῆς φράσεως ἐκείνης: «La maison à monsieur Grandet», δι' ἧς οἱ ἐν Σωμύρῃ ἐκάλουν τὴν ὠχράν, ψυχρὰν καὶ σιωπηλὴν οἰκίαν, ἥτις ἔκειτο κατὰ τὸ ἄνω ἄκρον τῆς πόλεως καὶ ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῶν ὀχυρωμάτων της. Οἱ δύο στῦλοι καὶ ἡ ἀψίς, οἵτινες ἀπετέλουν τὴν θύραν, ἦσαν κατεσκευασμένοι, ὡς καὶ ἡ οἰκία, ἐκ λευκοῦ τιτανολίθου, εἰδικοῦ κατὰ τὰς ὄχθας τοῦ Λείγηρος καὶ τοσοῦτον μαλακοῦ, ὥστε μόλις διαρκεῖ κατὰ μέσον ὅρον διακόσια ἔτη. Αἱ ἄνισοι καὶ πολυάριθμοι ὀπαί, ἃς εἶχον ἀνοίξει ἐπὶ τοῦ λίθου τούτου αἱ ἀτμοσφαιρικαὶ ἐπήρειαι, καθίστων τὴν ἀψῖδα καὶ τοὺς στύλους ἐκείνους ὁμοίους πρὸς τὰς σκωληκωτὰς πέτρας τῆς γαλλικῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ παρεμφερεῖς πρὸς τὸν πυλῶνα δεσμωτηρίου. Ἄνωθεν τῆς ἀψῖδος ἐξετείνετο μακρὸν ἀνάγλυφον ἐκ λίθου σκληροῦ, ἐμφαῖνον τὰς τέσσαρας ὥρας τοῦ ἔτους, ἀλλὰ μελανὰς ἤδη καὶ ἀποτετριμμένας· τοῦ ἀναγλύφου δὲ τούτου ἐδέσποζε πλίνθος προέχουσα, ἐφ' ἧς ἔθαλλον διάφορα τυχαῖα φυτά, ἐλξίνη, κισσάμπελος, ἀρνόγλωσσον, κ' ἐν μέσῳ αὐτῶν μικρά τις κερασέα, ἱκανῶς ἤδη μεγάλη. Ἡ θύρα, ὅλη ἐκ δρυός, φαιά, κατάξηρος καὶ πλήρης διαῤῥαγῶν, ἐφαίνετο μὲν ἀσθενής, ἀλλὰ συνεκρατεῖτο στερεῶς διὰ τῶν πολυαρίθμων της γόμφων, οἵτινες ἔστιζον αὐτὴν συμμετρικῶς. Μικρὸν τετράγωνον κιγκλίδωμα, πυκνὰς ἔχον τὰς ῥάβδους του κ' ἐρυθρὰς ἐκ τῆς σκωρίας, κατεῖχε τὸ μέσον τῆς πύλης ἐκείνης, ἥτις οὔτε αὔλειος ἦτο οὔτε συνήθης θύρα, κ' ἐχρησίμευεν, οὕτως εἰπεῖν, ὡς ἀφετηρία ῥόπτρου, προσηρτημένου μὲν εἰς τὸ

κιγκλίδωμα διὰ κρίκου, καταπίπτοντος δὲ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ἥλου χονδροῦ, μορφάζοντος παραδόξως. Τὸ ῥόπτρον αὐτό, μακρὸν καὶ πανάρχαιον τὸ σχῆμα, ὡμοίαζε χονδρὸν θαυμαστικὸν σημεῖον. Ἂν δὲ ἀρχαιολόγος τις τὸ ἐξήταζε μετὰ προσοχῆς, θ' ἀνεύρισκεν ἐπ' αὐτοῦ ἀμυδρὰ ἴχνη τῆς κωμικωτάτης μορφῆς, ἣν παρίστανεν ἄλλοτε καὶ ἣν χρῆσις μακρὰ εἶχεν ἐξαφανίσει. Διὰ τοῦ μικροῦ τούτου κιγκλιδώματος, οὗτινος προορισμὸς ἦτο ν' ἀναγνωρίζωνται οἱ φίλοι ἐν καιρῷ ἐμφυλίων πολέμων, οἱ περίεργοι ἠδύναντο νὰ διακρίνωσιν εἰς τὸ βάθος θόλου σκοτεινοῦ καὶ πρασινωποῦ βαθμίδας τινὰς ἐφθαρμένας, φερούσας εἰς κῆπον περιφραττόμενον γραφικῶς ὑπὸ τοίχων χονδρῶν, ἐφίδρων ἐκ τῆς ὑγρασίας, ὅπου πυκνὰ ἐφύοντο ῥικνά τινα δενδρύλλια. Οἱ τοῖχοι οὗτοι ἦσαν οἱ τῶν ὀχυρωμάτων, ἐφ' ὧν ἐξετείνοντο οἱ κῆποι γειτονικῶν τινων οἰκιῶν. Κατὰ τὸν ἰσόγειον τῆς οἰκίας ὅροφον, τὸ κυριώτατον δωμάτιον ἦτο *αἴθουσα*, ἧς ἡ εἴσοδος ἔκειτο ὑπὸ τὸν θόλον αὐτὸν τῆς ἐξωθύρας. Ὀλίγοι γνωρίζουσι τίνα σημασίαν ἔχει ἡ αἴθουσα κατὰ τὰς μικρὰς πόλεις τῆς Ἀνζοῦ, τῆς Τουρανίας καὶ τοῦ Βερρύ. Ἡ αἴθουσα εἶνε συνάμα προθάλαμος, ἑστιατόριον, γραφεῖον, δωμάτιον ὑποδοχῆς καὶ γυναικωνίτης· εἶνε τὸ θέατρον τοῦ οἰκιακοῦ βίου, ἡ κοινὴ ἑστία. Εἰς αὐτὴν ὁ κουρεὺς τῆς συνοικίας ἤρχετο δὶς τοῦ ἔτους κ' ἔκοπτε τὴν κόμην τοῦ κυρίου Γρανδέ· ἐκεῖ εἰσήρχοντο οἱ μισθωταί, ὁ ἐφημέριος, ὁ ἔπαρχος, καὶ ὁ τοῦ μυλωθροῦ ὑπηρέτης. Τὸ δωμάτιον αὐτό, οὗτινος τὰ δύο παράθυρα ἠνοίγοντο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, εἶχε σανιδωτὸν τὸ ἔδαφος· τεφρόχροα δὲ σανιδωτὰ φατνώματα, μετ' ἀρχαιοπρεπῶν χειλωμάτων, ἐκάλυπτον τοὺς τοίχους των, ἀπὸ κορωνίδος μέχρις ἐδάφους, καὶ τὴν ὀροφὴν αὐτοῦ ἀπετέλουν δοκοὶ ἐκφανεῖς, τεφρὰν ἔχουσαι τὴν βαφήν, ὧν τὰ διάμεσα ἐπλήρου λευκὸν ἀμμοκονίαμα, κιτρινισθὲν ὑπὸ τοῦ χρόνου. Γηραιὸν ἐκκρεμὲς ὡρολόγιον ἐκ χαλκοῦ, ἐγκεκολλημένα φέρον ἀραβουργήματα ἐκ χελωνίου, ἐκόσμει τὸν ἐκ λευκοῦ λίθου ἀτέχνως γεγλυμμένον πρόβολον τῆς ἑστίας, ἐφ' οὗ ὠρθοῦτο κάτοπτρον ἐξ ὑέλου πρασινωπῆς, οὗτινος αἱ ἄκραι, λοξῶς ἀποτετμημέναι ἵνα δεικνύωσι τὸ πάχος του, διέγραφον λεπτὴν φωτεινὴν αὔλακα περιθέουσαν πλαίσιον γοτθικὸν ἐκ χάλυβος δαμασκηνοῦ. Οἱ ἑκατέραν τῶν γωνιῶν τῆς ἑστίας κοσμοῦντες πολύφωτοι λυχνοστάται, ἐξ ἐπιχρύσου ὀρειχάλκου, εἶχον διπλοῦν τὸν σκοπόν. Ἀφαιρουμένων τῶν ῥόδων, ἅτινα ἐχρησίμευον ὡς κηροδόχαι, καὶ ὧν ὁ κύριος κλάδος προσηρμόζετο εἰς τὸ ἐκ κυκνωποῦ μαρμάρου ὑπόβαθρον, ὅπερ ἐκάλλυνον κοσμήματα ἐκ παλαιοῦ χαλκοῦ, τὸ ὑπόβαθρον αὐτὸ μετεβάλλετο εἰς καθημερινὸν λυχνοῦχον. Τὰς ἕδρας, ἀρχαιοπρεπεῖς τὸ σχῆμα, ἐκάλυπτον ταπητουργήματα παριστῶντα τοὺς μύθους τοῦ Λαφονταίνου. Ἀλλ' ἔπρεπε νὰ τὸ γνωρίζῃ τις, ἵν' ἀνακαλύψῃ τὰς παραστάσεις ἐκείνας, ὧν δυσκόλως πλέον διεκρίνοντο τὰ ἐσβεσμένα χρώματα καὶ αἱ ἀνάμεστοι συῤῥαφῶν εἰκόνες. Κατὰ τὰς τέσσαρας τῆς αἰθούσης ταύτης γωνίας ἀπέκειντο παράδοξά τινα γωνιαῖα κυλικεῖα, ἀπολήγοντα εἰς ῥυπαροὺς ὀκρίβαντας. Παλαιὸν δέ τι τραπέζιον παιγνιδίου, οὗτινος τὸ ψηφοθέτημα ἀπετέλει ἀβάκιον ζατρικίου, προσέκειτο εἰς τὸν μεταξὺ τῶν δύο παραθύρων τοῖχον. Ἐπὶ τῆς τραπέζης ταύτης ἔκειτο βαρόμετρον ὠοειδὲς ἐν μελανῇ στεφάνῃ, κοσμούμενον διὰ ταινιῶν ἐξ ἐπιχρύσου ξύλου, ἐφ' ὧν τοσοῦτον θρασέως εἶχον ἀσχημονήσει αἱ μυῖαι, ὥστε ἡ ἐπιχρύσωσις ἀπέβαινε πάντη προβληματική. Ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου εἰς τὴν ἑστίαν τοίχου, εἰκόνες δύο, διὰ χρωστῆρος γεγραμμέναι, ὑπετίθεντο παριστῶσαι τὸν πρόγονον τῆς κυρίας Γρανδέ, τὸν γέροντα Βερτελιέρ, ἐν στολῇ ὑπολοχαγοῦ τῆς φρουρᾶς, καὶ τὴν μακαρίτιδα Ζεντιλιέ, ἐν εἴδει ποιμενίδος. Ἀπὸ τῶν δύο παραθύρων ἀνηρτῶντο αὐλαῖαι βαρεῖαι, ἐξ ἁδροῦ ἐρυθροῦ μεταξωτοῦ ὑφάσματος τοῦ Τούρ, συμπτυσσόμεναι ἑκατέρωθεν διὰ μεταξίνων θωμίγκων ἀπολήγοντων εἰς χονδροὺς ἐκκλησιαστικοὺς θυσάνους. Ὁ πολυτελὴς οὗτος εὐτρεπισμός, τοσοῦτον ἀντίθετος πρὸς τὰς συνηθείας τοῦ κ. Γρανδέ, εἶχε συμπεριληφθῆ ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς οἰκίας, ὡς καὶ τὸ πλαίσιον, τὸ ὡρολόγιον, τὰ ταπητουργῆ ἔπιπλα καὶ τὰ ἐκ ξύλου ῥοδῆς γωνιαῖα κυλικεῖα. Ἐν τῷ ἐγγυτέρῳ εἰς τὴν θύραν παραθύρῳ εὑρίσκετο ἕδρα πλεκτὴ ἐκ καλάμης, ἧς οἱ πόδες, ἐπὶ καλοβάθρων τεθειμένοι, ἐπέτρεπον εἰς τὴν κυρίαν Γρανδὲ νὰ βλέπῃ ἀφ' ὑψηλοτέρου τοὺς διαβάτας τῆς ὁδοῦ. Τραπέζιον ἐργασίας ἐκ ξύλου κερασέας ἐπλήρου τὸ ἄνοιγμα τοῦ παραθύρου, καὶ παρ' αὐτῷ ἔκειτο ὁ μικρὸς κλιντὴρ τῆς Εὐγενίας Γρανδέ. Ἀπὸ δεκαπενταετίας ἤδη πᾶσαι τῆς μητρὸς καὶ τῆς κόρης αἱ ἡμέραι εἶχον παρέλθει κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν θέσιν, ἐν διαρκεῖ καὶ συντόνῳ ἐργασίᾳ, ἀπὸ τοῦ μηνὸς Ἀπριλίου μέχρι τοῦ Νοεμβρίου. Τὴν πρώτην τοῦ μηνὸς τούτου ἐπετρέπετο εἰς αὐτὰς νὰ καταλάβωσι τὰ χειμερινά των καθίσματα ἐγγὺς τῆς ἑστίας. Μόνον δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην παρεῖχε τὴν ἄδειαν ὁ κ. Γρανδὲ ν' ἀναῤῥῇ πῦρ ἐν τῇ αἰθούσῃ, καὶ διέτασσε πάλιν νὰ σβεσθῇ τὴν τριακοστὴν πρώτην Μαρτίου, ἀδιαφορῶν παντελῶς πρὸς τὰ πρῶτα ψύχη τοῦ ἔαρος καὶ τοῦ φθινοπώρου. Μικρόν τι πύραυνον, τρεφόμενον ἀπὸ τῆς τοῦ μαγειρείου ἀνθρακιᾶς, ἣν ἐπεφύλαττεν ἐπιτηδείως ἡ Ἀννέτα, καθίστα ἧττον ἐπαισθητὰς εἰς τὴν κυρίαν καὶ τὴν δεσποινίδα Γρανδὲ τὰς ψυχροτέρας πρωΐας καὶ ἑσπέρας τοῦ Ἀπριλίου καὶ Ὀκτωβρίου. Ἡ μήτηρ καὶ ἡ θυγάτηρ συνετήρουν μόναι πάντα τῆς οἰκίας τὰ ὀθόνια, καὶ τοσοῦτον εὐσυνειδήτως ἐπησχόλουν ὁλόκληρον τὴν ἡμέραν εἰς τὴν κοπιώδη αὐτὴν ἐργασίαν, ὥστε ὁσάκις ἡ Εὐγενία ἤθελε νὰ κεντήσῃ τραχηλιάν τινα τῆς μητρός της, ἠναγκάζετο νὰ στερῆται ἐκ τῶν ὡρῶν τοῦ ὕπνου της

καὶ ν' ἀπατᾷ τὸν πατέρα της ἵνα ἔχῃ φῶς. Διότι ἀπὸ μακροῦ ὁ γέρων φιλάργυρος διένεμε μόνος τὰ κηρία εἰς τὴν θυγατέρα του καὶ τὴν Ἀννέταν, ὡς διένεμεν ἐπίσης πᾶσαν πρωΐαν τὸν ἄρτον καὶ τὰ ἄλλα τρόφιμα τῆς ἡμέρας.

Ἡ Ἀννέτα ἦτο ἴσως τὸ μόνον ἀνθρώπινον πλάσμα, ὅπερ ἠδύνατο ν' ἀνεχθῇ τὸν δεσποτισμὸν τοῦ κυρίου της. Πᾶσα δὲ ἡ πόλις ἐφθόνει ἐπ' αὐτῇ τὸν κύριον καὶ τὴν κυρίαν Γρανδέ. Ἡ Ἀννέτα, ἣν ἐκάλει συνήθως ὁ κόσμος Μεγάλην Ἀννέταν, διότι εἶχεν ἀνάστημα πέντε ποδῶν καὶ ὀκτὼ δακτύλων, ὑπηρέτει παρὰ τῷ Γρανδὲ ἀπὸ τριάκοντα καὶ πέντε ἐτῶν. Καίτοι δὲ ὁ ἐτήσιος αὐτῆς μισθὸς ἦτο ἑξήκοντα μόνον φράγκα, ἐθεωρεῖτο ὡς μία τῶν πλουσιωτάτων ὑπηρετριῶν τῆς Σωμύρης. Τὰ ἑξήκοντα αὐτὰ φράγκα, συγκεφαλαιούμενα ἀπὸ τριακονταπέντε ἐτῶν εἶχον συμποσωθῆ εἰς τέσσαρας χιλιάδας, κατατεθειμένας ἐπὶ τόκῳ ἰσοβίῳ παρὰ τῷ συμβολαιογράφῳ Κρυσώ. Τὸ προϊὸν δὲ τοῦτο τῶν μακρῶν καὶ ἀνενδότων οἰκονομιῶν τῆς Ἀννέτας ἐφαίνετο καταπληκτικόν. Πᾶσα ὑπηρέτρια, βλέπουσα τὴν ταλαίπωρον ἑξηκοντούτιδα ἐξασφαλίσασαν ἄρτον διὰ τὸ γῆρᾶς της, ἐφθόνει αὐτήν, λησμονοῦσα ὁποίας σκληρᾶς δουλείας ἦν ὁ ἄρτος ἐκεῖνος καρπός. Ὅτε ἡ πτωχὴ κόρη εἶχε δύο καὶ εἴκοσιν ἐτῶν ἡλικίαν, οὐδαμοῦ κατώρθωσε νὰ εὕρῃ ὑπηρεσίαν· τοσοῦτον ἡ μορφή της ἐφαίνετο ἀντιπαθής. Ἦν δὲ ἄδικος ἀληθῶς ἡ ἐντύπωσις αὕτη· διότι τὸ πρόσωπόν της ἤθελε θαυμασθῆ, ἂν ἐκόσμει τοὺς ὤμους ἐπιλέκτου τινὸς τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς· ἀλλ' ἡ ἀναλογία εἶνε, λέγουσιν, ἐν παντὶ ἀπαραίτητος. Ἀναγκασθεῖσα νὰ καταλίπῃ πυροληθεῖσαν ἔπαυλιν, ὅπου ἐρύλαττεν ἀγελάδας, ἦλθεν εἰς Σμύρνην, ἵνα εὕρῃ ὑπηρεσίαν, ἔμπλεως καρτερίας εὐρώστου, εἰς πάντα προθύμου. Ὁ γέρων Γρανδὲ διενοεῖτο τότε νὰ νυμφευθῇ, καὶ ἤθελεν ἤδη νὰ διευθετήσῃ τὰ τοῦ οἴκου του. Παρετήρησε τὴν κόρην ταύτην, ἀποπεμπομένην ἀπὸ θύρας εἰς θύραν, καὶ ἐκτιμήσας, ὡς βυτοποιός, τὴν σωματικὴν αὐτῆς ῥώμην, ἐμάντευσε τίνα χρησιμότητα ἠδύνατο νὰ ἔχῃ δι' αὐτὸν τὸ θῆλυ ἐκεῖνο πλάσμα, τὸ ἔχον διαστάσεις Ἡρακλέους, στερῆρὸν καὶ ἀκλόνητον ἐπὶ τῶν ποδῶν αὐτοῦ ὡς βαθυῤῥίζος ἑξηκοντοῦτις δρῦς, κρατοῦν ἔχον τὰ ἰσχία καὶ τὰ νῶτα τετράγωνα, χεῖρας ἀμαξηλάτου, ἀῤῥαγῆ τὴν χρηστότητα, καὶ ἄθικτον τὴν ἀρετήν. Οὔτε οἱ ἀκροχορδῶνες, οἵτινες ἐκόσμουν τὸ ἀῤῥενωπὸν ἐκεῖνο πρόσωπον, οὔτε ἡ κεραμίνη χροιά του, οὔτε οἱ νευρώδεις βραχίονες καὶ τὰ βάκη τῆς Ἀννέτας ἐπτόησαν τὸν βυτοποιόν, ὅστις εἶχεν ἔτι ἡλικίαν, καθ' ἣν σκιρτᾷ ἡ καρδία. Ἔθρεψε τότε, ἐνέδυσε καὶ ὑπέδησε τὴν πτωχὴν κόρην, ἔδωκεν αὐτῇ μισθὸν καὶ προσηνέχθη πρὸς αὐτὴν εὐμενῶς μᾶλλον ἢ τραχέως. Τοῦτο βλέπουσα ἡ Ἀννέτα ἔκλαυσε κρύφα ἐκ χαρᾶς καὶ ἀφωσιώθη ὅλως εἰς τὸν βυτοποιόν, ὅστις, ἄλλως, ἐξεμεταλλεύθη αὐτὴν τιμαριωτικῶς. Ἡ Ἀννέτα ἔπραττε πάντα. Ἐμαγείρευεν, ἐξερρύπιζεν, ἔπλυνε τὰ ὀθόνια εἰς τὸν Λείγηρα κ' ἐπανέφερεν αὐτὰ ἐπὶ τῶν ὤμων της. Ἠγείρετο ἐνωρὶς καὶ κατεκλίνετο ἀργά. Παρεσκεύαζε τὴν τροφὴν τῶν τρυγητῶν ἐν καιρῷ τῆς συγκομιδῆς, κ' ἐπεστάτει τοὺς ῥαγολόγους. Ὑπερεμάχει, ὡς κύων πιστός, τῆς περιουσίας τοῦ αὐθέντου της, καὶ τυφλῶς εἰς αὐτὸν ἀφωσιωμένη, ὑπήκουεν εἰς τὰς παραδοξοτάτας τῶν ἰδιοτροπιῶν του. Κατὰ τὸ διάσημον ἔτος 1811, οὗτινος ἡ συγκομιδὴ ἀπῄτησε κόπους ἀνηκούστους, ἀπεφάσισεν ὁ Γρανδέ, μετὰ εἴκοσιν ἐτῶν ὑπηρεσίαν, νὰ δωρήσῃ εἰς τὴν Ἀννέταν τὸ παλαιόν του ὡρολόγιον, — ἦτο δὲ τοῦτο τὸ μόνον δῶρον, ὅπερ εἶχε λάβει παρ' αὐτοῦ ἡ πιστὴ ὑπηρέτρια. Τῇ ἐχάριζε μὲν τὰ γηραιά του σανδάλια—ἅτινα τῆς ἤρχοντο ἐξαίρετα—ἀλλ' ἦσαν τόσον τετριμμένα, ὥστε τὸ τριμηνιαῖον τοῦτο κέρδος δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς δῶρον ἀληθές. Ἡ ἀνάγκη κατέστησε τὴν πτωχὴν αὐτὴν κόρην τοσοῦτον φιλάργυρον, ὥστε ὁ Γρανδὲ κατήντησε νὰ τὴν ἀγαπήσῃ, ὡς ἀγαπᾷ τις τὸν κύνα του, ἡ δὲ Ἀννέτα ἐφόρεσεν ἀνεπαισθήτως περὶ τὸν τράχηλόν της κλοιόν, ὅστις οὐδὲ κἂν τὴν ἠνώχλει πλέον. Ἂν ὁ Γρανδὲ ἔκοπτε τὸν ἄρτον φειδωλότερον τοῦ δέοντος, οὐδόλως ἐκείνη παρεπονεῖτο· μετεῖχε δὲ φαιδρὰ τῶν ὑγιεινῶν ὠφελημάτων, ἅτινα παρεῖχεν ἡ αὐστηρὰ δίαιτα τῆς οἰκίας, ἐν ᾗ οὐδεὶς ποτε ἠσθένει. Ἄλλως τε ἡ Ἀννέτα ἀπετέλει μέρος τῆς οἰκογενείας· ἐγέλα ὁσάκις ἐγέλα ὁ Γρανδέ, ἐμελαγχόλα ὁσάκις ἐκεῖνος ἐῤῥίγει, ἐθερμαίνετο καὶ εἰργάζετο ὅπως ἐκεῖνος. Ἀντήμειβε δ' αὐτὴν πολλαχῶς ἡ ἰσότης αὕτη. Οὐδέποτε ὁ αὐθέντης εἶχεν ἐπιτιμήσει τὴν ὑπηρέτριαν, ὅτι ἔτρωγε τυχὸν ἐκ τῆς ἀμπέλου τὰ ὑπόλοιπα τοῦ τρυγητοῦ ἢ ἔκοπτεν ἀπὸ τοῦ δένδρου δαμάσκηνά τινα ἢ ῥοδάκινα. «Ἔλα, ῥίζε μέσα σου, Ἀννέτα!» τῇ ἔλεγεν, ὁσάκις, ἐν ἔτει εὐφορίας, ἐκάμπτοντο οἱ κλάδοι ὑπὸ τὸ βρῖθος τῶν καρπῶν, καὶ οἱ ὑπηρέται ἠναγκάζοντο νὰ τοὺς ῥίπτωσιν εἰς τοὺς χοίρους. Ὁ ἀμφίβολος γέλως τοῦ γέροντος Γρανδὲ ἦτο θάλπουσα ἡλιακὴ ἀκτὶς διὰ πτωχὴν ἀγρότιδα κόρην, ἀναληφθεῖσαν ἐξ ἐλεημοσύνης καὶ οὐδὲν ἄλλο γνωρίσασαν ἐν νεότητι πλὴν ἀγροικίας καὶ τραχύτητος. Ἄλλως δὲ ἡ ἁπλῆ καρδία καὶ ἡ στενὴ κεφαλὴ τῆς Ἀννέτας ἓν μόνον αἴσθημα καὶ μίαν μόνην ἰδέαν ἠδύνατο νὰ περιλάβωσιν. Ἐφαντάζετο ἑαυτὴν ἐμφανιζομένην πρὸ τριάκοντα καὶ πέντε ἐτῶν εἰς τὸ ξυλουργεῖον τοῦ γέροντος Γρανδέ, γυμνόποδα καὶ βακένδυτον, καὶ εἶχεν ἔναυλον ἔτι τὴν φωνὴν τοῦ βυτοποιοῦ, λέγοντος πρὸς αὐτήν: «Τί θέλεις, μικραῦλά μου;» Καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη της διέμενε πάντοτε νέα. Ἐνίοτε ὁ Γρανδέ, σκεπτόμενος ὅτι τὸ ταλαίπωρον ἐκεῖνο πλάσμα οὐδένα ποτὲ ἤκουσε θωπευτικὸν λόγον, ὅτι ἠγνόει ὅ,τι δήποτε γλυκὺ αἴσθημα δύναται νὰ ἐμπνεύσῃ ἡ γυνή, καὶ ὅτι ἔμελλέ ποτε νὰ ἐμ-

φανισθῇ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἁγνὴ ὡς ἡ ἀειπάρθενος, κατελαμβάνετο ὑπὸ οἴκτου, κ' ἔλεγε θεωρῶν αὐτήν: «Ἡ πτωχὴ Ἀννέτα!». Εἰς τὴν ἐπιφώνησιν αὐτὴν ἀπεκρίνετο πάντοτε ἀνεκδιήγητον βλέμμα τῆς γηραιᾶς ὑπηρετρίας, αἱ λέξεις δ' ἐκεῖναι, ἐπαναλαμβανόμεναι ἐκ διαλειμμάτων, ἀπετέλουν ἀπὸ μακροῦ ἤδη ἄλυσιν φιλίας συνεχῆ καὶ ἀδιάκοπον, εἰς ἣν πᾶσα ἐκφώνησις ὁμοία προσέθετε νέον κρίκον. Ὁ οἶκτος οὗτος, ὃν ᾐσθάνετο ἡ καρδία τοῦ Γρανδὲ καὶ τοσοῦτον ἠσμένιζεν ἡ γραῖα κόρη, εἶχέ τι τὸ φρικῶδες. Ὁ ἀνελεήμων αὐτὸς οἶκτος τοῦ φιλαργύρου, ὁ μυρίας παρέχων εὐχαριστήσεις, εἰς τὴν καρδίαν τοῦ γέροντος βυτοποιοῦ, ἀπετέλει τὴν ὑπερτάτην τῆς Ἀννέτας εὐδαιμονίαν. — «Πτωχὴ Ἀννέτα!» θὰ εἴπωσι βεβαίως πάντες· ὁ δὲ Θεὸς θ' ἀναγνωρίσῃ ποτὲ τοὺς ἀγγέλους του ἐκ τῆς δονήσεως τῆς φωνῆς των καὶ τῶν μυστικῶν αὐτῶν πόθων. Πολλαὶ ἦσαν οἰκίαι ἐν Σωμύρῃ, αἵτινες μετεχειρίζοντο κάλλιον τοὺς ὑπηρέτας των, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ εὐχαριστῶνται οἱ οἰκοδεσπόται. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἔλεγον: «Τί τῆς κάμνουν τῆς Ἀννέτας αὐτοὶ οἱ Γρανδέ, καὶ τοὺς εἶνε τόσον ἀφωσιωμένη; Καὶ εἰς τὴν φωτιὰν ἠμπορεῖ νὰ πέσῃ πρὸς χάριν των!» — Τὸ μαγειρεῖόν της, οὗτινος τὰ κιγκλιδωτὰ παράθυρα ἤνοιγον πρὸς τὴν αὐλήν, ἦτο καθαρὸν πάντοτε καὶ ψυχρόν, ἀληθὲς μαγειρεῖον φιλαργύρου, ὅπου τίποτε δὲν ἔπρεπε νὰ παραπίπτῃ. Ἀφοῦ ἡ Ἀννέτα ἔπλυνε τὰ μαγειρικά της σκεύη, κ' ἐφύλαττε τὰ περισσεύματα τοῦ γεύματος καὶ ἔσβυνε τὸ πῦρ, κατέλιπε τὸ μαγειρεῖόν της, ὅπερ στενὸς διάδρομος ἐχώριζεν ἀπὸ τῆς αἰθούσης, κ' ἐρχομένη πρὸς τοὺς κυρίους της, ἔνθα κάνναβιν, πλησίον των καθημένη. Ἓν μόνον κηρίον ἐφώτιζε τὴν οἰκογενειακὴν ἑσπερίδα. Ἡ ὑπηρέτρια κατεκλίνετο εἰς τὸ βάθος τοῦ διαδρόμου ἐκείνου, ἐντὸς τρώγλης σκοτεινῆς, φωτιζομένης διὰ στενοῦ φεγγίτου μεσοτοίχου. Ἡ εὔρρωστος ὑγεία της ἐπέτρεπεν αὐτῇ νὰ κατοικῇ ἀτιμωρητεὶ ἐντὸς τῆς τρώγλης ἐκείνης, ὅθεν ἠδύνατο ν' ἀκούῃ καὶ τὸν ἐλάχιστον θόρυβον ἐντὸς τῆς βαθείας σιγῆς, ἥτις ἐκράτει ἐν τῷ οἴκῳ ἡμέρας καὶ νυκτός. Καθῆκον εἶχεν, ὡς κύων ἀστυνομικός, νὰ κρατῇ γρηγοροῦν τὸ ἓν αὐτῆς οὖς, ἐνῷ ἐκοιμᾶτο, καὶ ν' ἀναπαύεται ἀγρυπνοῦσα.

Ἡ περιγραφὴ τῶν λοιπῶν μερῶν τῆς οἰκίας θέλει συνδεθῇ πρὸς τὰς περιπετείας τοῦ ἱστορήματος τούτου· ἄλλως δὲ ἡ ἰχνογράφησις τῆς αἰθούσης, ἐν ᾗ διέλαμπεν ὅλη τῆς οἰκογενείας ἡ πολυτέλεια, ὑποδεικνύει ἐκ τῶν προτέρων τὴν γυμνότητα τῶν ἀνωτέρων ὀρόφων.

Ἐν ἔτει 1819, περὶ τὰ μέσα Νοεμβρίου, ἀνῆψεν ἡ Ἀννέτα, ἅμα τῇ ἑσπέρᾳ, τὸ πρῶτον πῦρ ἐν τῇ ἑστίᾳ, διότι τὸ φθινόπωρον εἶχε παρέλθει ὡραιότατον. Ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦτο ἡμέρα ἑορτῆς, γνωστοτάτη εἴς τε τοὺς *κρυσωτιστὰς* καὶ τοὺς *γρασεριστάς*. Οὕτω δὲ οἱ ἐξ ἀνταγωνισταὶ παρεσκευάζοντο νὰ προσέλθωσι πάνοπλοι, καὶ συναντώμενοι ἐν τῇ αἰθούσῃ νὰ διαγωνισθῶσι φιλοφρονούμενοι τὴν οἰκογένειαν Γρανδέ. Τὴν πρωΐαν πάντες οἱ ἐν Σωμύρῃ εἶχον ἴδει τὴν κυρίαν καὶ τὴν δεσποινίδα Γρανδὲ συνοδευομένας ὑπὸ τῆς Ἀννέτας καὶ μεταβαινούσας εἰς τὴν ἐνοριακὴν ἐκκλησίαν ἵν' ἀκούσωσι τὴν λειτουργίαν· πάντες δὲ ἀνεμνήσθησαν ὅτι τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἦσαν τὰ γενέθλια τῆς δεσποινίδος Εὐγενίας. Ἑπομένως, ἀφοῦ καλῶς ὑπελόγισαν πότε περίπου ἤθελε τελειώσει τὸ γεῦμα, ὁ συμβολαιογράφος Κρυσώ, ὁ ἀββᾶς Κρυσὼ καὶ ὁ κύριος Κ. δὲ Βομφὼν ἔσπευσαν νὰ φθάσωσι πρὸ τῶν Γρανσέν, ἵνα εὐχηθῶσι τὴν δεσποινίδα Γρανδέ. Ἔφερον δὲ καὶ οἱ τρεῖς ὑπερμεγέθεις ἀνθοδέσμας, προϊὸν τῶν μικρῶν ὑποστέγων φυτοκομείων των. Οἱ μίσχοι τῶν ἀνθέων, ἅτινα ἔμελλε νὰ προσφέρῃ ὁ πρόεδρος, ἦσαν ἐντέχνως δεδεμένοι διὰ λευκῆς μεταξωτῆς ταινίας, ἀπολληγούσης εἰς χρυσοῦς κροσσούς. Τὴν πρωΐαν ὁ κύριος Γρανδέ, κατ' ἔθιμον ἀπαράβατον, ὅπερ οὐδέποτε ἐλησμόνει κατὰ τὰς ἀξιομνημονεύτους ἡμέρας τῶν γενεθλίων καὶ τῆς ἑορτῆς τῆς Εὐγενίας, κατέλαβεν αὐτὴν πρὶν ἢ ἔτι ἐγερθῇ τῆς κλίνης καὶ τῇ προσέφερε πανηγυρικῶς τὸ πατρικὸν αὐτοῦ δῶρον, ὅπερ, ἀπὸ δεκατριῶν ἤδη ἐτῶν, ἦτο περίεργον χρυσοῦν νόμισμα. Ἡ κυρία Γρανδὲ ἔδιδε συνήθως εἰς τὴν θυγατέρα της χειμερινὴν ἢ θερινὴν ἐσθῆτα, ἀναλόγως τοῦ καιροῦ. Τὰ δύο ταῦτα δῶρα καὶ τὰ χρυσᾶ νομίσματα ἅτινα συνεκόμιζεν ἡ νεᾶνις τὴν πρώτην τοῦ ἔτους, καὶ τὴν ἑορτὴν τοῦ πατρός της, ἀπετέλουν μιτρὸν εἰσόδημα τριακοσίων περίπου φράγκων, ὅπερ εὐχαρίστως ἔβλεπεν ὁ Γρανδὲ συγκεφαλαιούμενον. Τὰ χρήματά του μετέβαινον ἁπλῶς ἀπὸ ἑνὸς ταμείου εἰς ἄλλο. Ἀνέτρεφε δὲ οὕτω φιλοστόργως καὶ τὴν φιλαργυρίαν τῆς κληρονόμου του, παρ' ἧς ἐζήτει μάλιστα πολλάκις λόγον περὶ τοῦ θησαυροῦ της — αὐξηθέντος ἄλλοτε ὑπὸ τῶν Βερτελιὲρ — προσθέτων: — «Αὐτὰ θὰ εἶνε ἡ *δωδεκὰς* τοῦ γάμου σου». Ἡ *δωδεκὰς* εἶνε παλαιὸν ἔθιμον, ἐπικρατοῦν ἔτι καὶ εὐλαβῶς τηρούμενον εἰς κεντρικάς τινας πόλεις τῆς Γαλλίας. Ὁσάκις ἐν Βερροῦ ἢ Ἀνζοῦ νεᾶνίς τις νυμφεύεται, ἡ οἰκογένειά της ἢ τοῦ συζύγου της ἡ οἰκογένεια ὀφείλουσι νὰ προσφέρωσιν εἰς αὐτὴν βαλάντιον περιέχον, ἀναλόγως τῆς περιουσίας τοῦ δωρητοῦ, δώδεκα νομίσματα ἢ δώδεκα ἐξ αὐτῶν δωδεκάδας ἢ χίλια διακόσια χρυσᾶ ἢ ἀργυρᾶ. Ἡ πτωχοτάτη ποιμενὶς δὲν νυμφεύεται χωρὶς τὴν δωδεκάδα της, ἔστω αὕτη δωδεκὰς χαλκίνων κερμάτων. Ἐν Ἰσσοδύνῳ μνημονεύουσιν ἔτι τῆς εἰς πλουσίαν κληρονόμον δωρηθείσης δωδεκάδος, ἣν ἀπετέλουν ἑκατὸν τεσσαράκοντα τέσσαρα πορτογαλλικὰ χρυσᾶ. Ὁ Πάπας Κλήμης ὁ Η', θεῖος τῆς ἐκ Μεδίκων Αἰκατερίνης, ἐδώρησεν αὐτῇ, ὅτε τὴν ἐνύμφευσε μετὰ τοῦ Β' Ἑρρίκου, δωδεκάδα χρυσῶν ἀρχαίων νομισμάτων μεγίστης ἀξίας.

Διαρκοῦντος τοῦ γεύματος ὁ πατὴρ ἦτο φαιδρότατος, βλέπων τὴν Εὐγενίαν του ἔτι ὡραιοτέραν ὑπὸ τὴν νέαν της ἐσθῆτα, καὶ ἀνέκραξεν:

— Ἀφοῦ εἶνε ἡ ἑορτὴ τῆς Εὐγενίας, ἂς ἀνάψωμεν φωτιάν, διὰ τὸ καλόν!

— Θὰ ἀνατρέψωμε τὸ κορίτσι μας μέσα 'ς τὸν χρόνο, χωρὶς ἄλλο! εἶπεν ἡ Ἀννέτα, ἀποκομίζουσα τὰ περισσεύματα χηνός. — Ἥτις διὰ τοὺς βυτοποιοὺς ἐπέχει τόπον φασιανοῦ.

— Δὲν ἔχει ἡ πόλις μας γαμβροὺς δι' αὐτήν, ἀπήντησεν ἡ κυρία Γρανδέ, προσβλέπουσα τὸν σύζυγόν της τοσοῦτον δειλῶς, ὥστε κατεφαίνετο πρόδηλος ἡ ἐντελὴς συζυγικὴ δουλεία, ὑφ' ἣν ἐστέναζεν ἡ ταλαίπωρος γυνή.

Ὁ Γρανδὲ ἐθεώρησε τὴν θυγατέρα του, καὶ ἀνεφώνησεν εὐθύμως·

— Ἡ κόρη μας κλείει σήμερον τὰ εἰκοσιτρία, καὶ γρήγορα θὰ τὸ σκεφθοῦμεν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα.

Ἡ Εὐγενία καὶ ἡ μήτηρ της ἀντήλλαξαν σιωπηλὸν βλέμμα σενεννοήσεως.

Ἡ κυρία Γρανδὲ ἦτο γυνὴ ξηρά, ἰσχνή, κιτρίνη ὡς κυδώνιον, ἀδέξιος, βραδυκίνητος· ἦτο γυνὴ ἐξ ἐκείνων, αἵτινες φαίνονται πλασθεῖσαι ἵνα τυραννῶνται. Εἶχε μεγάλα ὀστᾶ, μεγάλην ῥίνα, μέγα μέτωπον, μεγάλους ὀφθαλμούς, καὶ ὡμοίαζεν ἀμυδρῶς ἐκ πρώτης ὄψεως πρὸς τοὺς σομφοὺς ἐκείνους καὶ σπογγώδεις καρπούς, οἵτινες οὔτε χυμὸν ἔχουσι πλέον, οὔτε γεῦσιν. Οἱ ὀδόντες της ἦσαν μελανοὶ καὶ σπάνιοι, τὸ στόμα της ἐρρυτιδωμένον, ὁ δὲ πώγων αὐτῆς μακρός, ὀξὺς καὶ ἀνάκυρτος. Ἦτο ἐξαίρετος ἄλλως γυνή, ἀληθὴς γόνος τῶν Βερτελιέρ. Ὁ ἀββᾶς Κρυσὼ εὕρισκεν ἐντέχνως τὸν τρόπον νὰ τῇ λέγῃ ἐνίοτε, ὅτι ἦτό ποτε εὔμορφος, καὶ τὸ ἐπίστευεν ἐκείνη. Γλυκύτης ἀγγελική, ἐγκαρτέρησις ἐντόμου τυραννουμένου ὑπὸ παιδίων, εὐλάβεια σπανία, γαλήνη ψυχῆς ἀμετάβλητος καὶ ἀγαθότης καρδίας ἐφείλκυον ἐπ' αὐτὴν γενικὸν σέβας καὶ οἶκτον. Ὁ σύζυγός της οὐδέποτε τῇ ἔδιδε διὰ μιᾶς πλείονα τῶν ἓξ φράγκων διὰ τὰς μικράς της δαπάνας. Καίτοι γελοῖα τὸ φαινόμενον, ἡ γυνὴ αὕτη, ἥτις ἐκ προικὸς καὶ κληρονομίας εἶχε προσπορίσει εἰς τὸν γέροντα Γρανδὲ πλέον τῶν τριακοσίων χιλιάδων φράγκων, ᾐσθάνετο πάντοτε τοσοῦτον βαθεῖαν ταπείνωσιν ἐκ τῆς ὑποταγῆς αὐτῆς καὶ τῆς εἰλωτείας, καθ' ὧν δὲν ἐτόλμα νὰ ἐπαναστῇ τῆς ψυχῆς της ἡ ἀγαθότης, ὥστε οὐδέποτε εἶχε ζητήσει πέντε λεπτά, οὐδὲ παρατήρησιν ἐξεστόμιζεν οἱανδήποτε περὶ τῶν ἐγγράφων ὅσα προσῆγεν εἰς αὐτὴν πρὸς ὑπογραφὴν ὁ συμβολαιογράφος Κρυσώ. Ἡ ἀνόητος αὐτὴ καὶ κυρία ὑπερηφάνεια, ἡ ψυχικὴ αὐτὴ εὐγένεια, ἣν διαρκῶς παρεγνώριζε καὶ προσέβαλλεν ὁ Γρανδέ, ἐδέσποζον πάσης πράξεως τῆς γυναικὸς ἐκείνης. Ἡ κυρία Γρανδὲ ἐφόρει πάντοτ' ἐσθῆτα ἐκ μεταξωτοῦ πρασινωποῦ ὑράσματος, ἧς εἶχε κατορθώσει νὰ παρατείνῃ τὴν διάρκειαν ἐπὶ ἓν περίπου ἔτος. Ἔφερε μανδήλιον λευκὸν βαμβάκινον περὶ τὸν τράχηλον, πέτασον ψιάθινον, καὶ πάντοτε σχεδὸν μαύρην μεταξωτὴν ποδιάν. Σπανίως δὲ ἐξερχομένη τῆς οἰκίας, ὀλίγα κατέλυε σανδάλια. Ἁπλῶς εἰπεῖν, οὐδέποτ' ἐπεθύμει τι δι' ἑαυτήν. Διὰ τοῦτο δὲ ὁ Γρανδὲ ᾐσθάνετο πολλάκις τύψιν τινὰ συνειδήσεως, ἀναμιμνησκόμενος πόσος χρόνος εἶχε παρέλθει ἀφ' ἧς ἔδωκεν ἓξ φράγκα εἰς τὴν σύζυγόν του, καὶ συνεφώνει μικρόν τι δῶρον δι' αὐτήν, ὁσάκις ἐπώλει τὴν ἐτησίαν του συγκομιδήν. Τὰ τέσσαρα δὲ ἢ πέντε λουδοβίκεια, ἅτινα προσέφερεν ἐπὶ τούτῳ ὁ Βέλγης ἢ Ὁλλανδὸς ἀγοραστής, ἀπετέλουν τὴν σπουδαιοτέραν πρόσοδον τῆς κυρίας Γρανδέ. Ὅτε ὅμως ἐλάμβανεν αὕτη τὰ πέντε της ἐκεῖνα λουδοβίκεια, ὁ σύζυγός της τῇ ἔλεγε πολλάκις, ὡς ἂν εἶχον κοινὸν τὸ βαλάντιον: «Ἔχεις μερικαὶς δεκάραις νὰ μὲ δανείσῃς;» Ἡ δὲ ταλαίπωρος γυνὴ ἦτο εὐδαίμων, ὅτι ἠδύνατο νὰ παράσχῃ ἐκδούλευσιν εἰς ἄνθρωπον, ὃν ὁ πνευματικός της ἐκήρυττεν ἄρχοντα αὐτῆς καὶ κύριον, καὶ τῷ ἀπέδιδε, διαρκοῦντος τοῦ χειμῶνος, τάλληρά τινα ἐκ τοῦ χρηματίου της. Ὅτε ὁ Γρανδὲ ἐξῆγε τοῦ θυλακίου του τὸ πεντάφραγκον, ὅπερ ἐχορήγει κατὰ μῆνα εἰς τὴν κόρην του διὰ τὴν κλωστήν, τὰς βελόνας καὶ τὰς ἄλλας της μικρὰς δαπάνας, ἔλεγε πάντοτε πρὸς τὴν γυναῖκά του, ἀφοῦ — ἐννοεῖται — ἔκλειε τὸ θυλάκιόν του: — «Καὶ σύ, γρηά, δὲν θέλεις τίποτε;»

— Βλέπομεν, . . . ἄλλην φορὰν, ἀπεκρίνετο ἡ κυρία Γρανδέ, ἐμπνεομένη ἐξ αἰσθήματος μητρικῆς ἀξιοπρεπείας.

Ἀλλὰ τὸ ὕψος αὐτὸ διέφευγε τὴν ἀντίληψιν τοῦ Γρανδέ, ὅστις ἐπίστευε μάλιστα ὅτι ἦτο καὶ γενναιόδωρος πρὸς τὴν σύζυγόν του.

Ὅσοι φιλόσοφοι ἀπαντῶσιν Ἀννέτας, κυρίας Γρανδὲ καὶ Εὐγενίας, δὲν ἔχουσιν ἄρα δικαίωμα νὰ ὀνομάσωσιν εἴρωνα τὴν θείαν πρόνοιαν;

Μετὰ τὸ γεῦμα ἐκεῖνο, καθ' ὃ τὸ πρῶτον ἐγένετο λόγος περὶ τοῦ γάμου τῆς Εὐγενίας, ἡ Ἀννέτα μετέβη εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ αὐθέντου της, ἵνα φέρῃ μίαν βαύκαλιν *κασσίου*, καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ πέσῃ.

— Ἔλα, . . ζῶν! ἐφώνησεν ὁ κύριός της, θὰ ἀρχίσῃς νὰ πέφτῃς τόρα καὶ σύ;

— Ἀφέντη, . . εἶνε ἕνα σκαλὶ ποὺ κουνιέται...

— Ἔχει δίκαιον, εἶπεν ἡ κυρία Γρανδέ. Ἔπρεπε νὰ τὸ ἔχῃς διωρθωμένον πρὸ καιροῦ. Χθὲς ἡ Εὐγενία ὀλίγον ἔλειψε νὰ βγάλῃ τὸ πόδι της.

— Ἔλα! προσέθηκεν ὁ Γρανδέ, βλέπων κάτωχρον τὴν Ἀννέταν, ἀφοῦ εἶνε τὰ γενέθλια τῆς Εὐγενίας κ' ἐκόντευσες νὰ πέσῃς, πάρε καὶ σὺ ἕνα ποτηράκι, νὰ συνέλθῃς.

— Μὰ τὸ ναί, τὸ ἐξεδούλευσα, ἀφέντη, εἶπεν ἡ Ἀννέτα. Νὰ ἦτον ἄλλος θὰ ἔσπαζε τὴν μποτίλιαν· ἐγώ, διὰ νὰ τὴν φέρω 'ς τὸν ἀέρα, ἐτσάκιζα καλλίτερα τὸν ἀγκῶνά μου.

— Πτωχὴ Ἀννέτα! εἶπεν ὁ Γρανδέ, κιρνῶν αὐτῇ *κάσσιον*.

— Ἐκτύπησες; ἠρώτησεν αὐτὴν ἡ Εὐγενία, προσβλέπουσα μετὰ συμπαθείας.

— Ὄχι, κυρία· κρατήθηκα.

— Αἴ! τὸ λοιπόν, ἀφοῦ εἶνε τὰ γενέθλια τῆς Εὐγενίας, εἶπεν ὁ Γρανδέ, θὰ σᾶς διορθώσω τὸ σκαλί σας. Μὰ δὲν ἠξεύρετε καὶ σεῖς, εὐλογημέναις, νὰ πατῆτε εἰς τὴν ἄκρην, ποῦ εἶνε ἀκόμη στερεά;

Λαβὼν δὲ ὁ Γρανδὲ τὸ κηρίον, ἀφῆκε τὴν σύζυγόν του, τὴν κόρην του καὶ τὴν ὑπηρέτριάν του χωρὶς ἄλλου φωτὸς ἢ τοῦ ἀπὸ τῆς φλεγούσης ἑστίας, καὶ μετέβη εἰς τὴν ἀποθήκην νὰ εὕρῃ σανίδας, καρφία καὶ τὰ ἐργαλεῖά του.

— Νἄλθω νὰ σᾶς βοηθήσω; ἐφώνησε πρὸς αὐτὸν ἡ Ἀννέτα, ὅτε τὸν ἤκουσε μετ' ὀλίγον κτυποῦντα ἐπὶ τῆς κλίμακος.

— Δὲν εἶν' ἀνάγκη! τὴν τέχνην μου τὴν ἠξεύρω! ἀπήντησεν ὁ πρώην βυτοποιός.

Καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Γρανδὲ ἰδίαις χερσὶν ἐπεσκεύαζε τὴν κατεσκληκυῖάν του κλίμακα καὶ ἐσύριζεν ἠχηρότατα εἰς ἀνάμνησιν τῆς νεότητός του, οἱ τρεῖς Κρυσὼ ἔκρουσαν τὴν θύραν.

— Τοῦ λόγου σας εἴσθε, κύριε Κρυσώ; ἠρώτησεν ἡ Ἀννέτα, θεωροῦσα διὰ τοῦ μικροῦ κιγκλιδώματος.

— Μάλιστα, ἀπήντησεν ὁ πρόεδρος.

Ἡ Ἀννέτα ἤνοιξε τὴν θύραν, καὶ πρὸς τὴν λάμψιν τῆς ἑστίας, ἀντανακλωμένην ὑπὸ τὸν θόλον, κατώρθωσαν οἱ τρεῖς Κρυσὼ νὰ διακρίνωσι τὴν εἴσοδον τῆς αἰθούσης.

— Ὤ, χαρά 'ς το! χαρά 'ς το! ἐφώνησεν ἡ Ἀννέτα ὀσφραινομένη τὰ ἄνθη.

— Μὲ συγχωρεῖτε, κύριοι, ἔκραξεν ὁ Γρανδέ, ἀναγνωρίσας τὴν φωνὴν τῶν φίλων του, ἔφθασα! Ἐγὼ δὲν ἐντρέπομαι.... *μερεμετίζω* μοναχός μου τὴν σκάλα μου.

— Κάμε δουλειά σου, κύριε Γρανδέ, *ἡ δουλειὰ 'ντροπὴ δὲν ἔχει!* εἶπεν ἀποφθεγματικῶς ὁ πρόεδρος.

Ἡ κυρία καὶ ἡ δεσποινὶς Γρανδὲ ἠγέρθησαν, ὁ δὲ πρόεδρος, ὠφελούμενος ἐκ τοῦ σκότους, εἶπεν εἰς τὴν Εὐγενίαν:

— Μοῦ ἐπιτρέπετε, δεσποινίς, νὰ σᾶς εὐχηθῶ σήμερον, ἡμέραν τῶν γενεθλίων σας, σειρὰν ὅλην ἐτῶν εὐτυχίας καὶ ὑγείας;

Προσήνεγκε δὲ τότε μεγάλην δέσμην ἀνθέων σπανίων ἐν Σμύρνῃ, καὶ κρατῶν τὴν πλουσίαν κληρονόμον ἀπὸ τῶν ἀγκώνων, ἠσπάσθη αὐτὴν ἑκατέρωθεν τοῦ τραχήλου μετ' αὐταρεσκείας, ἥτις κατέστησε τὴν Εὐγενίαν περιπόρφυρον ἐξ αἰδοῦς. Ὁ πρόεδρος, ὅστις ὡμοίαζε πρὸς ὑπερμεγέθη σκωριῶντα ἦλον, ἐνόμιζεν ὅτι τοιουτοτρόπως καθίστατο ἀρεστός.

— Εὖγε, κύριε πρόεδρε! μὲ ταῖς ὑγείαις σας! εἶπεν ὁ Γρανδὲ εἰσερχόμενος. Δὲν στενοχωρεῖσθε, βλέπω, τὰς ἑορτάς.

— Μὲ τὴν κυρίαν Εὐγενίαν, εἶπεν ὁ ἀββᾶς Κρυσώ, ὡπλισμένος καὶ αὐτὸς διὰ τῆς ἀνθοδέσμης του, θὰ ἦτο καθ' ἡμέραν ἑορτὴ διὰ τὸν ἀνεψιόν μου.

Ὁ ἀββᾶς ἠσπάσθη τὴν χεῖρα τῆς Εὐγενίας, ὁ δὲ συμβολαιογράφος ἐφίλησεν ἀφελέστατα τὰς δύο της παρειάς, καὶ εἶπε:

— Πῶς μεγαλώνουν τὰ κορίτσια! δώδεκα μῆνες τὸν χρόνον!

Ὁ δὲ Γρανδέ, ὅστις ἐπανελάμβανε πάντοτε τὰς ἀστειότητάς του, ὁσάκις τῷ ἐφαίνοντο νόστιμοι, ἀπέθηκε τὸ κηρίον του ἐπὶ τῆς ἑστίας, λέγων:

— Ἀφοῦ εἶνε σήμερον τὰ γενέθλια τῆς Εὐγενίας, πρέπει ν' ἀνάψωμεν τὰ κεριά.

Ἀφῄρεσε δὲ μετὰ προσοχῆς τοὺς κλάδους τῶν λυχνοστατῶν, προσήρμοσε τὴν κηροδόχην εἰς ἑκάτερον τῶν ὑποβάθρων, ἔλαβε παρὰ τῆς Ἀννέτας κηρίον νέον, οὗτινος τὴν ἄκραν περιέβαλλε τεμάχιον χαρτίου, καὶ ἐμπήξας αὐτὸ εἰς τὴν ὀπήν, τὸ ἐστερέωσε, τὸ ἀνῆψε, κ' ἐκάθισε μετὰ ταῦτα πλησίον τῆς γυναικός του θεωρῶν ἐναλλὰξ τοὺς φίλους του, τὴν θυγατέρα του καὶ τὰ δύο κηρία.

Ὁ ἀββᾶς Κρυσώ, ἀνθρωπίσκος μικρός, εὐτραφὴς καὶ παχύσαρκος, φορῶν φενάκην πυρρὰν καὶ ἁπλότριχα, μορφὴν δ' ἔχων γραίας χαρτοπαικτρίας, εἶπε προτείνων τοὺς πόδας αὐτοῦ, ὑποδεδεμένους χονδρὰ σανδάλια μετ' ἀργυρῶν πορπῶν.

— Οἱ Γρασὲν δὲν ἦλθαν;

— Δὲν ἦλθαν ἀκόμη, ἀπήντησεν ὁ Γρανδέ.

— Ἀλλὰ θὰ ἔλθουν; ἠρώτησεν ὁ γέρων συμβολαιογράφος, μορφάζων παραδόξως τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, διάτρητον ὡς παλαιὸν ἐξαφριστήριον.

— Νομίζω, ἀπεκρίθη ἡ κυρία Γρανδέ.

— Ἐτελειώσατε τὸν τρύγον; ἠρώτησε τὸν Γρανδὲ ὁ πρόεδρος δὲ Βομφών.

— Παντοῦ! εἶπεν ὁ γέρων ἀμπελουργός, ἐγερθεὶς καὶ περιπατῶν κατὰ μῆκος διὰ τῆς αἰθούσης, προτείνων δὲ τὸν θώρακα μετ' αὐταρκείας ὑπερηφάνου, οἷαν ἐξέφραζε καὶ ἡ λέξις του: παντοῦ!

Διὰ τῆς θύρας τοῦ διαδρόμου, ὅστις ἔφερεν εἰς τὸ μαγειρεῖον, εἶδε τότε τὴν Ἀννέταν καθημένην ἐγγὺς τοῦ πυρός, ἔχουσαν φῶς ἀνημμένον κ' ἑτοιμαζομένην νὰ νήσῃ ἐκεῖ, ὅπως, μὴ ἀναμιχθῇ εἰς τὴν ἑορτάσιμον ἑσπερίδα.

— Ἀννέτα, τί εἶν' αὐτά; εἶπε προχωρῶν εἰς τὸν διάδρομον. Σβύσε τὸ φῶς σου γρήγορα, κ' ἔλα νὰ καθίσῃς μαζύ μας. Δόξα σοι ὁ Θεός, ἡ σάλα εἶνε ἀρκετὰ μεγάλη.

— Θὰ σᾶς ἔλθῃ καλὸς κόσμος, ἀφέντη.

— Καὶ σὺ τάχα τί εἶσαι; Δὲν ἔγεινες καὶ σὺ ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ τὸ πλευρό;

Στραφεὶς δὲ πρὸς τὸν πρόεδρον, τῷ εἶπεν:

— Ἐπωλήσατε τὸ πρᾶγμά σας;

— Ὄχι, ἀκόμη, νὰ σᾶς 'πῶ· τὸ φυλάττω. Ἂν εἶν' ἐφέτος καλὸ τὸ κρασί, εἰς δύο χρόνους θὰ ἦνε καλλίτερον. Οἱ ἰδιοκτῆται, καθὼς ἠξεύρετε, ὡρίσθησαν νὰ κρατήσουν τὰς τιμάς, καὶ οἱ Βέλγαι δὲν μᾶς γελοῦν ἐφέτος. Ἂν φύγουν, ἀδιάφορον· θὰ ἐπιστρέψουν.

— Βέβαια· ἀλλὰ πρέπει νὰ κρατήσωμεν καλά, εἶπεν ὁ Γρανδὲ διὰ τρόπου ὅστις προὐξένησε φρίκην εἰς τὸν πρόεδρον.

— Μήπως εὑρίσκεται εἰς διαπραγματεύσεις; διενοήθη ὁ Κρυσώ.

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην κτύπος εἰς τὴν θύραν ἀνήγγειλε τὴν οἰκογένειαν τῶν Δὲ Γρασέν, ἡ δὲ ἀφιξίς των διέκοψε διάλογον ἠρχισμένον μεταξὺ τῆς κυρίας Γρανδὲ καὶ τοῦ ἀββᾶ.

Ἡ κυρία δὲ Γρασὲν ἦτο μία τῶν μικροσώμων ἐκείνων, ζωηρῶν, εὐσάρκων, λευκῶν καὶ ῥοδίνων γυναικῶν, αἵτινες χάριν εἰς τὸν μοναστικὸν ἐπαρχιακὸν βίον καὶ τὰς ἕξεις ζωῆς ἐναρέτου, διατηροῦνται νέαι, καὶ τεσσαρακοντούτιδες ἔτι. Ὁμοιάζουσι τὰ τελευταῖα ὄψιμα ῥόδα, ἅτινα τέρπουσι μὲν τὴν ὅρασιν, ἔχουσιν ὅμως ψυχρὰ πλέον καὶ ἄοσμα σχεδὸν τὰ πέταλα. Ἐνεδύετο ἀρκετὰ κομψῶς, ἔφερε τὰς ἐσθῆτάς της ἐκ Παρισίων, ἦτο πότυπον ἐν τῇ μικρᾷ πόλει τῆς Σμύρνης, καὶ ἔδιδεν ἑσπερίδας. Ὁ σύζυγός της, παλαιὸς καταλυματίας ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ φρουρᾷ, βαρέως πληγωθεὶς ἐν Ἀουστερλιτζ καὶ λαβὼν τὴν σύνταξίν του, διετήρει, καί τοι ὑποληπτόμενος τὸν Γρανδέ, τὴν ἀθυρόστομον παῤῥησίαν τῶν στρατιωτικῶν.

— Καλησπέρα, Γρανδέ, εἶπε πρὸς τὸν ἀμπελουργόν, τείνων αὐτῷ τὴν χεῖρα καὶ ἐπιτηδεύων ἤθός τι ὑπεροχῆς, ὑφ' ἣν ἐξεμηδένιζε πάντοτε τοὺς Κρυσώ. Δεσποινίς, προσέθηκεν ἀποτεινόμενος πρὸς τὴν Εὐγενίαν, ἀφοῦ ἐχαιρέτισε τὴν κυρίαν Γρανδέ, εἶσθε πάντοτε ὡραία καὶ φρόνιμος, καὶ δὲν ἠξεύρω μὰ τὴν ἀλήθειαν, τί ἠμπορεῖ κάνεις νὰ σᾶς εὐχηθῇ.

Εἶτα δὲ προσέφερε μικρὸν κιβώτιον, ὅπερ ἐκόμιζεν ὁ ὑπηρέτης του, περιέχον θάμνον τινὰ τοῦ Ἀκρωτηρίου, ἄνθος σπάνιον καὶ πρὸ μικροῦ εἰσηγμένον εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ἡ κυρία δὲ Γρασὲν ἠσπάσθη τρυφερώτατα τὴν Εὐγενίαν, τῆς ἔσφιγξε τὴν χεῖρα καὶ τῇ εἶπεν:— Ὁ Ἀδόλφος ἀνέλαβε νὰ σᾶς προσφέρῃ τὸ μικρόν μου ἐνθύμημα.

Ὑψηλὸς δέ, ξανθός, ὠχρὸς καὶ ἀδύνατος νεανίας, κόσμιος τοὺς τρόπους καὶ δειλὸς κατ' ἐπιφάνειαν, δαπανήσας ὅμως ἐν Παρισίοις, ὅπου εἶχε σπουδάσει τὰ νομικά, ὀκτὼ ἢ δεκα χιλιάδας φράγκων πλέον τοῦ ἐτησίου χορηγήματός του, προσῆλθε τότε εἰς τὴν Εὐγενίαν, ἠσπάσθη αὐτὴν ἐπὶ τῶν δύο παρειῶν, καὶ τῇ προσέφερε πυξίδα ἐργοχείρου, ἧς πάντα τὰ μικρὰ ἐργαλεῖα ἦσαν ἐξ ἐπιχρύσου ἀργύρου — κοινὰ ὅμως καὶ πρόστυχα, καίτοι ὁ μικρὸς θυρεός, ὃν ἔφερον κεχαραγμένον μετὰ τῶν γοτθικῶν στοιχείων Ε. Γ., παρεῖχεν εἰς αὐτὰ τὴν ἐπιφάνειαν καλλιτεχνημάτων. Ὅτε ἤνοιξε τὴν πυξίδα ἡ Εὐγενία, ἠσθάνθη χαρὰν ἀπροσδόκητον καὶ μεγάλην, ἐκ τῶν χαρῶν ἐκείνων, αἵτινες προξενοῦσιν ἐρύθημα καὶ φρικίασιν εὐχάριστον εἰς τὰς νεάνιδας. Ἔστρεψε τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν πατέρα της, ὡς ἐρωτῶσα ἂν ἠδύνατο νὰ δεχθῇ τὸ προσφερόμενον, ὁ δὲ κύριος Γρανδὲ ἀπήντησε: «Πάρ' το, κόρη μου!» δι' ἤθους, ὅπερ ἠδύνατο ν' ἀπαθανατίσῃ ἠθοποιόν. Οἱ τρεῖς Κρυσὼ ἀπέμειναν ἐνεοί, βλέποντες τὸ χαρμόσυνον καὶ ζωηρὸν βλέμμα, ὅπερ ἠτένισεν ἡ κληρονόμος πρὸς τὸν Ἀδόλφον Δὲ Γρασέν, θαμβωθεῖσα ἐκ τοῦ ἀνηκούστου ἐκείνου πλούτου. Ὁ κύριος δὲ Γρασὲν προσέφερεν εἰς τὸν Γρανδὲ *ταμβάκον*, ἔλαβε καὶ αὐτὸς ἄκροις δακτύλοις, ἐτίναξεν ἔπειτα ὀλίγους αὐτοῦ κόκκους, οἵτινες εἶχον πέσει ἐπὶ τῆς ταινίας τοῦ Λεγεῶνος τῆς Τιμῆς, ἥτις ἐκόσμει τὴν κομβιοδόχην τοῦ κυανοῦ του ἐπενδύτου, καὶ μετὰ ταῦτα ἐθεώρησε τοὺς Κρυσὼ δι' ἤθους σημαίνοντος: «—Πῶς σᾶς ἐφάνη;» Ἡ δὲ κυρία Δὲ Γρασὲν προσεῖδε τὰ κυανᾶ βαυκάλια, ὅπου ἦσαν ἐντεθειμέναι αἱ ἀνθοδέσμαι τῶν Κρυσώ, τὸ δὲ βλέμμα της, οἱονεὶ ἀναζητοῦν τὰ δῶρά των, ἦν πλῆρες χλεύης, ὑπὸ τὴν προσποιητὴν αὐτοῦ ἀκακίαν. Κατὰ τὴν ἀκροσφαλῆ ταύτην περίστασιν, ὁ ἀββᾶς Κρυσὼ ἀρῆκε τὴν ὁμήγυριν νὰ καθίσῃ κύκλῳ τοῦ πυρὸς τῆς ἑστίας, καὶ ἀπῆλθε νὰ περιπατήσῃ μετὰ τοῦ Γρανδὲ εἰς τὸ βάθος τῆς αἰθούσης. Ὅτε δὲ οἱ δύο γέροντες εὑρέθησαν ἐν τῷ σηκῷ παραθύρου τινός, τοῦ μᾶλλον μεμακρυσμένου τῶν Δὲ Γρασέν, — «Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι, εἶπεν ὁ ἱερεὺς εἰς τὸ οὖς τοῦ φιλαργύρου, πετοῦν τὰ χρήματα ἀπὸ τὰ παράθυρα».

— Τί πειράζει, ἀφοῦ καταντοῦν εἰς τὸ ταμεῖόν μου, ἀπήντησεν ὁ γέρων ἀμπελουργός.

— Ἔχετε τὰ μέσα ὑποθέτω, νὰ χαρίσετε ἕνα χρυσὸν ψαλλίδι εἰς τὴν θυγατέρα σας, προσέθηκεν ὁ ἀββᾶς.

— Τῆς χαρίζω ἄλλα πράγματα, καλλίτερα παρὰ ψαλλίδια, ἀπεκρίθη ὁ Γρανδέ.

— Ὁ ἀνεψιός μου εἶνε βλάξ, διελογίσθη ὁ ἀββᾶς, θεωρῶν τὸν πρόεδρον, οὗτινος ἡ ἀνάστατος κόμη καθίσα ἔτι δυσθυμοτέραν τὴν μελαψὴν φυσιογνωμίαν. Δὲν ἦτον δυνατὸν νὰ εὕρῃ κἀνὲν ἀνόητον δῶρον ἀλλὰ μὲ ἀξίαν;

— Τόρα θὰ παίξωμεν, κυρία Γρανδέ, εἶπεν ἡ κυρία δὲ Γρασέν.

— Εἴμεθα ὅλοι, καὶ ἠμποροῦμεν νὰ κάμωμεν δύο τραπέζια...

— Ἀφοῦ εἶνε ἡ ἑορτὴ τῆς Εὐγενίας, εἶπεν ὁ γέρων Γρανδέ, κάμετε ἕνα *λότον* ὅλοι σας, νὰ παίξουν καὶ τὰ παιδιά.

Καὶ ταῦτα λέγων ὁ πρώην βυτοποιός, ἔδειξε τὴν κόρην του καὶ τὸν Ἀδόλφον.

— Ἔλα, Ἀννέτα, βάλε τὰ τραπέζια.

— Στάσου νὰ σὲ βοηθήσωμεν, Ἀννέτα, εἶπεν

ἡ κυρία Δὲ Γρασέν, φαιδρὰ ἔτι ἐκ τῆς χαρᾶς, ἣν προὐξένησεν εἰς τὴν Εὐγενίαν.

— Ποτέ μου δὲν ηὐχαριστήθην τόσον πολύ, τῇ εἶπεν ἡ κληρονόμος. Δὲν εἶδα ποτέ μου τόσον ὡραῖον πρᾶγμα.

— Ὁ Ἀδόλφος τὸ ἔφερεν ἀπὸ τὸ Παρίσι, καὶ τὸ ἐξέλεξε μόνος του, τῇ εἶπεν εἰς τὸ οὖς ἡ κυρία Δὲ Γρασέν.

— Ῥαδιούργει κ' ἔννοια σου! ἔλεγε καθ' ἑαυτὸν ὁ πρόεδρος. Ἔλα νὰ δικασθῇς καμμίαν ἡμέραν, σὺ ἢ ὁ σύζυγός σου, καὶ τότε λογαριαζόμεθα.

Ὁ συμβολαιογράφος, καθήμενος ἐν τῇ γωνίᾳ του, ἐθεώρει ἀπαθῶς τὸν ἀββᾶν, κ' ἔλεγε καθ' ἑαυτόν:

— Ὅ,τι καὶ νὰ κάμουν οἱ Δὲ Γρασέν, ἡ ἰδική μου περιουσία, τοῦ ἀδελφοῦ μου καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ μου συμποσοῦνται εἰς ἓν ἑκατομμύριον καὶ ἑκατὸν χιλιάδας φράγκα. Οἱ Δὲ Γρασὲν ἔχουν τὸ πολὺ πολὺ τὸ ἥμισυ, κ' ἔχουν καὶ μίαν κόρην. Ὅ,τι δῶρον καὶ ἂν κάμουν, ἡμεῖς θὰ πάρωμεν μίαν ἡμέραν καὶ τὴν κληρονόμον καὶ τὰ δῶρά των.

Τὴν ὀγδόην καὶ ἡμίσειαν ὥραν τῆς ἑσπέρας δύο τράπεζαι ἦσαν ἐστρωμέναι, ἡ δὲ ὡραία κυρία Δὲ Γρασὲν εἶχε κατορθώσει νὰ τοποθετήσῃ τὸν υἱόν της πλησίον τῆς Εὐγενίας. Οἱ ἠθοποιοὶ τοῦ σπουδαίου ἐκείνου δράματος, ὅπερ καίτοι κοινὸν κατ' ἐπιφάνειαν, ἦν οὐχ ἧττον πλῆρες ἐνδιαφέροντος, ἔχοντες ἐνώπιόν των ποικιλόχρωμα καὶ διάριθμα τεμάχια ναστοχάρτου καὶ σημαντρίδας ἐξ ὑέλου κυανῆς, ἐφαίνοντο προσέχοντες τὸ οὖς εἰς τὰς ἀστειότητας τοῦ γέροντος συμβολαιογράφου, ὅστις πάντα ἐξαγόμενον ἀριθμὸν συνώδευε καὶ διὰ μιᾶς του παρατηρήσεως. Πάντες ὅμως εἶχον τὸν νοῦν εἰς τὰ ἑκατομμύρια τοῦ κυρίου Γρανδέ. Ὁ γέρων βυτοποιὸς ἐθεώρει αὐταρέσκως τὰ ῥοδόχροα πτερὰ καὶ τὴν καινουργῆ ἐσθῆτα τῆς κυρίας δὲ Γρασέν, τὴν ἀῤῥενωπὴν κεφαλὴν τοῦ τραπεζίτου καὶ τὴν τοῦ Ἀδόλφου, τὸν πρόεδρον, τὸν ἀββᾶν καὶ τὸν τραπεζίτην, κ' ἔλεγε καθ' ἑαυτόν:

— Εἶνε ὅλοι συναγμένοι διὰ τὰ χρήματά μου. Ἦλθαν ὅλοι καὶ πλήττουν χάριν τῆς κόρης μου. Ἔ, ἔ! ἡ κόρη μου δὲν εἶνε διὰ κανένα των, καὶ ὅλοι των μοῦ χρησιμεύουν ὡς ἀγκίστρι!

Ἡ οἰκογενειακὴ αὐτὴ εὐθυμία, ὑπὸ τὴν γηραιὰν ἐκείνην καὶ τεφρόχρουν αἴθουσαν, ἣν ἀμυδρῶς ἐφώτιζον δύο μόνον κηρία· οἱ γέλωτες ἐκεῖνοι, οὓς συνώδευε ῥοδανίζουσα ἡ Ἀννέτα, καὶ οἵτινες ἦσαν εἰλικρινεῖς μόνον ἐπὶ τῶν χειλέων τῆς Εὐγενίας καὶ τῆς μητρός της· ἡ μικρότης ἐκείνη περὶ συμφέροντα τοσούτῳ μεγάλα· ἡ νεαρὰ ἐκείνη κόρη, ἥτις ὁμοία πρὸς τὰ σπάνια πτηνά, τὰ γινόμενα θύματα τῆς μεγάλης των ἀξίας χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζωσι, κατεδιώκετο πανταχόθεν διὰ ψευδῶν φιλίας ἐνδείξεων· πάντα ταῦτα καθίστων τὴν σκηνὴν αὐτὴν θλιβερῶς κωμικήν.

Ἀλλὰ μήπως ἡ σκηνὴ αὕτη, ἐν ὅλῃ της τῇ ἁπλότητι, δὲν εἶνε ὁμοία ἐν παντὶ χρόνῳ καὶ τόπῳ; Ἡ μορφὴ τοῦ Γρανδέ, ἐκμεταλλευομένου τὴν ψευδῆ ἀφοσίωσιν τῶν δύο οἰκογενειῶν καὶ καρπουμένου ἐξ αὐτῶν ὑπέρογκα ὀφέλη, ἐδέσποζε τοῦ δράματος ἐκείνου καὶ τὸ ἐφώτιζε. Ἡ φυσιογνωμία ἐκείνη δὲν ἐξέφραζεν ἄρα ἐν πάσῃ αὐτῆς τῇ παντοδυναμίᾳ τὸν μόνον σήμερον πιστευόμενον θεόν, τὸ ἀργύριον; Τὰ ἱλαρὰ τοῦ βίου αἰσθήματα ἦσαν πάντῃ δευτερεύοντα κατὰ τὴν σκηνὴν ἐκείνην· ἔθαλπον δ' αὐτὰ τρεῖς μόναι ἄγναι καρδίαι, ἡ τῆς Ἀννέτας, τῆς Εὐγενίας καὶ τῆς μητρός της. Πόσην δὲ πρὸς τούτοις ἄγνοιαν ἐνεῖχεν ἡ ἀνυπόκριτος αὐτῶν ἀφέλεια! Ἡ Εὐγενία καὶ ἡ μήτηρ της οὐδὲν ἐγνώριζον περὶ τῆς περιουσίας τοῦ Γρανδέ· ἔκριναν τὰ τοῦ βίου ὑπὸ τὸ φῶς τῶν ἀμυδρῶν των ἰδεῶν, δὲν ἐτίμων δὲ οὐδ' ὑπετίμων τὸ χρῆμα, διότι εἶχον συνειθίσει νὰ μὴ αἰσθάνωνται τὴν ἀνάγκην του. Τὰ αἰσθήματά των, καταθρυπτόμενα ἐν ἀγνοίᾳ των ἀλλὰ ζωηρὰ πάντοτε, καὶ τὸ περιβάλλον τὴν ὕπαρξιν αὐτῶν μυστήριον, καθίστων αὐτὰς ἐξαιρέσεις περιέργους ἐντὸς τῆς ὁμηγύρεως ἐκείνης, ἧς ὁ βίος ἦτο καθαρῶς ὑλικός. Φρικώδης ἀληθῶς εἶνε τοῦ ἀνθρώπου ἡ κατάστασις. Πάσης οἱαδήποτε αὐτοῦ εὐτυχίας πρόξενος εἶνε πάντοτε μία του ἄγνοια.

Καθ' ἣν στιγμὴν ἡ κυρία Γρανδὲ ἐκέρδαινεν ὀγδοήκοντα λεπτὰ — ποσὸν πρωτοφανὲς ἐπὶ τῆς τραπέζης ἐκείνης, — ἡ δὲ μεγάλη Ἀννέτα ἐγέλα ἐξ εὐχαριστήσεως, βλέπουσα τὴν κυρίαν της τα-μιεύουσαν ἐν τῷ θυλακίῳ της τὸ μέγα ἐκεῖνο κέρδος, τὸ ῥόπτρον τῆς ἔξω θύρας ἐκρότησεν αἴφνης, καὶ ἐκρότησε τοσοῦτον θορυβωδῶς, ὥστε αἱ γυναῖκες ἀνεσκίρτησαν ἐπὶ τῶν καθισμάτων των.

— Δὲν εἶνε ἄνθρωπος τῆς Σωμύρης αὐτὸς ποῦ κτυπᾷ ἔτσι, εἶπεν ὁ συμβολαιογράφος.

— Τί κτύπημα εἶν' αὐτό! εἶπεν ἡ Ἀννέτα. Θέλουν νὰ σπάσουν τὴν πόρτα μας;

— Ποιὸς διάβολος νὰ εἶνε; ἀνέκραξεν ὁ Γρανδέ.

Ἡ Ἀννέτα ἔλαβεν ἓν τῶν δύο κηρίων καὶ ἀπῆλθε ν' ἀνοίξῃ, συνοδευομένη ὑπὸ τοῦ Γρανδέ.

— Γρανδέ, Γρανδέ! ἐφώνησεν ἡ σύζυγός του, καταληφθεῖσα ὑπὸ αἰσθήματος φόβου ἀορίστου καὶ ὁρμήσασα πρὸς τὴν θύραν τῆς αἰθούσης.

Πάντες οἱ παίζοντες ἐθεώρησαν ἀλλήλους.

— Δὲν πηγαίνομεν καὶ ἡμεῖς; εἶπεν ὁ κύριος Δὲ Γρασέν. Αὐτὸ τὸ κτύπημα δὲν μ' ἀρέσει διόλου.

Μόλις ὅμως κατώρθωσεν ὁ κύριος Δὲ Γρασὲν νὰ ἴδῃ τὸ πρόσωπον νεανίου, συνοδευομένου ὑπό τινος κομιστοῦ τῶν λεωφορείων, ὅστις ἔφερε μὲν ἐπ' ὤμων δύο κολοσσιαῖα κιβώτια ἐκράτει δὲ καί τινας μαρσίπους.

Ὁ Γρανδὲ ἐπεστράφη ἀποτόμως πρὸς τὴν σύζυγόν του, καὶ τῇ εἶπε:

— Κυρία Γρανδέ, κύτταζε τὸ παιγνίδιόν σου καὶ ἄφησέ με νὰ συνεννοηθῶ μὲ τὸν κύριον.

Ταῦτα δὲ εἰπὼν ἔκλεισε ζωηρῶς τὴν θύραν τῆς αἰθούσης, ὅπου οἱ τεταραγμένοι παίκτορες κατέλαβον μὲν καὶ πάλιν τὰς θέσεις των, δὲν ἐξηκολούθησαν ὅμως πλέον τὸ παίγνιόν των.

— Εἶνε κανεὶς ἐντόπιος, κύριε Δὲ Γρασέν; ἠρώτησεν αὐτὸν ἡ σύζυγός του.

— Ὄχι, εἶνε ξένος.

— Θὰ ἔρχεται βεβαίως ἀπὸ τοὺς Παρισίους.

— Ἀλήθεια, εἶπεν ὁ συμβολαιογράφος, ἐξάγων τὸ γηραιόν του ὡρολόγιον, δύο δακτύλους παχὺ καὶ ὅμοιον πρὸς ὁλλανδικὸν πλοῖον, εἶνε ἡ ὥρα ἐννέα. Διάβολε! τὸ λεωφορεῖον δὲν καθυστερεῖ ποτέ.

— Καὶ εἶνε νέος αὐτὸς ὁ κύριος; ἠρώτησεν ὁ ἀββᾶς Κρυσώ.

— Νέος, ἀπήντησεν ὁ κύριος Δὲ Γρασέν· καὶ τὰ πράγματά του θὰ ζυγίζουν τοὐλάχιστον τριακόσια χιλιόγραμμα.

— Ἡ Ἀννέτα δὲν ἔρχεται, εἶπεν ἡ Εὐγενία.

— Θὰ εἶνε κανεὶς συγγενής σας, εἶπεν ὁ πρόεδρος.

— Ἂς ἐξακολουθήσωμεν τὸ παιγνίδι μας, εἶπε μειλιχίως ἡ κυρία Γρανδέ. Ἀπὸ τὴν φωνήν του ἐννόησα, ὅτι ὁ Γρανδὲ ἦτον δυσαρεστημένος· ἴσως πειραχθῇ νὰ ἰδῇ ὅτι ὁμιλοῦμεν διὰ τὰς ὑποθέσεις του.

— Δεσποινίς, εἶπεν ὁ Ἀδόλφος πρὸς τὴν γειτονά του, εἶνε ἀναμφιβόλως ὁ ἐξάδελφός σας Γρανδέ, πολὺ εὔμορφος νέος, τὸν ὁποῖον εἶδα εἰς τὸν χορὸν τοῦ κ. Νούσιγγεν.

Ὁ Ἀδόλφος διεκόπη, διότι ἡ μήτηρ του τοῦ ἐπάτησε τὸν πόδα. Εἶτα δὲ τοῦ ἐζήτησε δέκα λεπτὰ μεγαλοφώνως, διὰ τὴν καταβολήν της, καὶ τῷ ἐψιθύρισε σιγὰ εἰς τὸ οὖς:

— Δὲν σιωπαίνεις, ἀνόητε!

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐπέστρεψεν ὁ Γρανδὲ χωρὶς τὴν Ἀννέταν, ἧς τὰ βήματα, ὡς καὶ τὰ τοῦ βαστάζου, ἠκούσθησαν ἐπὶ τῆς κλίμακος. Εἴπετο δ' αὐτοῦ ὁδοιπόρος, ὅστις ἀπό τινων στιγμῶν τοσοῦτον ἐκίνει τὴν περιέργειαν καὶ ἠσχόλει τὴν φαντασίαν τῶν παρισταμένων, ὥστε ἡ ἄφιξίς του εἰς τὴν οἰκίαν ἐκείνην καὶ ἡ αἰφνίδιός του πτῶσις εἰς μέσον τοῦ κόσμου ἐκείνου, ἠδύναντο νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὴν εἰσβολὴν κοχλίου εἰς κυψέλην ἢ τὴν εἰσαγωγὴν ταῶνος εἰς πενιχρὸν χωρικὸν ὀρνιθῶνα.

— Καθίσατε κοντὰ εἰς τὴν φωτιάν, εἶπεν ὁ Γρανδέ.

Πρὶν ἢ καθίσῃ, ὁ νεαρὸς ξένος ἐχαιρέτισεν ἐπιχαρίτως τὴν ὁμήγυριν. Καὶ οἱ μὲν ἄνδρες ἐγερθέντες ἀπήντησαν διὰ προσηγόρου ὑποκλίσεως, αἱ δὲ γυναῖκες προσέκλιναν τυπικῶς.

— Θὰ κρυώνετε βέβαια, κύριε; εἶπεν ἡ κυρία Γρανδέ. Ἔρχεσθε ἴσως ἀπὸ . . .

— Μὰ γυναῖκα! εἶπεν ὁ γέρων ἀμπελουργός, καταλείπων τὴν ἀνάγνωσιν ἐπιστολῆς, ἣν ἐκράτει ἀνὰ χεῖρας, ἄφησε πρῶτον τὸν κύριον ν' ἀναπαυθῇ.

— Ἀλλά, πατέρα, εἶπεν ἡ Εὐγενία, ἴσως ὁ κύριος θέλει τίποτε . . .

— Ἔχει γλῶσσαν, ἀπεκρίθη αὐστηρῶς ὁ Γρανδέ.

Ἡ σκηνὴ αὕτη μόνον τὸν ἄγνωστον ἐξέπληξεν. Οἱ ἄλλοι εἶχον ἤδη συνειθίσει τοὺς δεσποτικοὺς τρόπους τοῦ γέροντος. Οὐχ ἧττον μετὰ τὰς δύο ἐκείνας ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις, ὁ ἄγνωστος ἠγέρθη, ἐξέθηκε τὴν ῥάχιν του εἰς τὸ πῦρ, ἤγειρε τὸν ἕνα τῶν ποδῶν του, ἵνα θερμάνῃ τὸ πέλμα τῶν ὑποδημάτων του, καὶ εἶπεν εἰς τὴν Εὐγενίαν:

— Εὐχαριστῶ, ἐξαδέλφη μου, ἐγευμάτισα εἰς τὸ Τούρ. Δὲν θέλω τίποτε, προσέθηκεν ἀποβλέπων εἰς τὸν Γρανδέ, δὲν εἶμαι διόλου κουρασμένος.

— Ἔρχεσθε ἀπὸ τὴν πρωτεύουσαν, κύριε; ἠρώτησεν ἡ κυρία Δὲ Γρασέν.

Ὁ κύριος Κάρολος, — οὕτως ἐκαλεῖτο ὁ υἱὸς τοῦ ἐν Παρισίοις κυρίου Γρανδέ, — ἀκούων ἑαυτὸν προσφωνούμενον, ἔλαβε μικρὸν δίοπτρον, κρεμάμενον ἐξ ἁλύσεως ἀπὸ τοῦ τραχήλου του, προσήρμοσεν αὐτὸ εἰς τὸν δεξιόν του ὀφθαλμόν, ἵνα ἐξετάσῃ τὰ ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ τοὺς περὶ τὴν τράπεζαν, ἐθεώρησεν αὐθαδῶς τὴν κυρίαν Δὲ Γρασέν, καὶ ἀφοῦ εἶδεν ὅ,τι εἶχε νὰ ἴδῃ, τῇ εἶπε:

— Μάλιστα κυρία.

Εἶτα δὲ προσέθηκε:

— Παίζετε *λότον*, θεία μου. Ἐξακολουθήσατε, παρακαλῶ, μὴν ἀφίνετε τὴν διασκέδασίν σας.

— Ἤμην βεβαία, ὅτι ἦτον ὁ ἐξάδελφος, διελογίζετο ἡ κυρία Δὲ Γρασέν, ῥίπτουσά που καί που ἐπ' αὐτὸν τὸ βλέμμα της.

— Σαράντα ἑπτά! ἐφώνησεν ὁ γέρων ἀββᾶς. Δὲν σημειώνετε, κυρία Δὲ Γρασέν; Εἶνε ὁ ἀριθμός σας.

Ὁ κύριος Δὲ Γρασὲν ἔθηκε μίαν ψῆφον ἐπὶ τοῦ ἀβακίου τῆς συζύγου του, ἥτις ὑπὸ λυπηρῶν συνεχομένη προαισθημάτων παρετήρει ἐναλλὰξ τὴν Εὐγενίαν καὶ τὸν ἐκ Παρισίων ἐξάδελφον, οὐδόλως εἰς τὸ παίγνιον προσέχουσα. Ἡ νεαρὰ κληρονόμος ὑπέβλεπεν ἐνίοτε λάθρα τὸν ἐξάδελφόν της, ἡ δὲ σύζυγος τοῦ τραπεζίτου κατώρθωσεν εὐκόλως ν' ἀνακαλύψῃ τὴν ἐν τῷ βλέμματι τῆς νεάνιδος αὐξάνουσαν ἔκπληξιν καὶ περιέργειαν.

[Ἕπεται συνέχεια].

Ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Γαμβέττα αἱ ἰταλικαὶ ἐφημερίδες ἐπαναλαμβάνουσι τὸν ἑξῆς διάλογον, συναφθέντα μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ 1878:

— Ἂν ἤμην Ἰταλός, εἶχεν εἰπεῖ ὁ Γαμβέττας, καὶ ἂν εἶχον σᾶς βασιλέα, θὰ ἤμην μοναρχικός.

Καὶ ὁ ἀείμνηστος βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας ἀπήντησεν:

— Ἐγώ, ἂν εἶχον τὴν τιμὴν νὰ ἦσθε ἰδικός μου ὑπήκοος, θὰ σᾶς ἔκαμνα πρωθυπουργόν μου.

Ο ΜΕΓΑΣ ΑΝΑΜΟΡΦΩΤΗΣ

τῶν νεωτέρων χρόνων.

—

Εἴθισται κατὰ τὸ τέλος ἑκάστου ἔτους ν' ἀναφέρωνται αἱ σπουδαιότεραι τῶν κατ' αὐτὸ πράξεων καὶ νὰ ἐκφέρωνται κρίσεις ἐπὶ τῶν διαφόρων κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν γεγονότων. Ἡ σύγχρονος αὕτη πολιτικὴ ἐπιθεώρησις, διεθνῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διενέξεων, πολεμικῶν κινήσεων κ.τ.λ., εἶνε τὸ ἀγαπητὸν θέμα γραφόντων τε καὶ ἀναγινωσκόντων. Ἀλλ' ἐὰν ἐπισπῶσι τὴν προσοχὴν ἡμῶν στρατηγικαὶ πράξεις καὶ διπλωματικαὶ περίνοιαι καὶ δὲν δυσαρεστούμεθα ἐπαναφέροντες εἰς τὴν μνήμην ἡμῶν πρόσφατα γεγονότα, πόσῳ μᾶλλον δὲν εἶνε ἀξία τοῦ ἡμετέρου διαφέροντος ἡ ἐπιθεώρησις τῶν ἔργων καὶ τοῦ βίου ἀνδρὸς, κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἀποχωρήσαντος τῆς ὑπάρξεως, ὅστις διὰ τῆς διανοίας αὐτοῦ διήγειρε τοὺς ἡγήτορας τῶν ἐπιστημῶν, ἀπὸ τῶν ζωολόγων καὶ βοτανικῶν, ἀστρονόμων, γεωγράφων καὶ γεωλόγων μέχρι τῶν ἱστορικῶν, φυσιολόγων καὶ ψυχολόγων εἰς ἀναθεώρησιν τῶν μέχρι τοῦδε σπουδῶν, καὶ ὅστις ἀνεζωπύρησε πάσας τὰς ἐπιστήμας, καὶ ἔτρεψε τὰς ἰδέας καὶ τὰ αἰσθήματα ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς νέαν ὑψιπετεστέραν διεύθυνσιν;

«Ἰσχυρὸς κλάδος ἐθραύσθη ἀπὸ τοῦ ἀθανάτου δένδρου τῆς ἐπιστήμης», λέγει ὁ Παῦλος Μοντεγάζης. «Ὁ Δάρβιν ἀπέθανε. Θὰ καίῃ ὅμως διὰ παντὸς τὸ φῶς, ὅπερ ἀνῆψεν εἰς τὰς ὑψηλὰς χώρας τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, καὶ θὰ φωτίζῃ τοὺς ἀπωτάτω ὁρίζοντας, οὓς θὰ χαιρετίσωσί ποτε τὰ τέκνα ἡμῶν, καὶ τὰ τέκνα τῶν τέκνων των». Ἐνώπιον τοῦ νεοσκαφοῦς τάφου ἀνδρῶν τοιούτων, οἷος ὁ Κάρολος Δάρβιν, σποράδην ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀναφαινομένων, δέον συνεχῶς οἱ σύγχρονοι νὰ προσέρχωνται οὐ μόνον πρὸς ἀπότισιν σεβασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης, ἀλλὰ καὶ πρὸς κάρπωσιν διδασκαλίας. Ἡ ἀνύψωσις τοῦ πνεύματος μέχρι τοῦ ὕψους εἰς ὃ ἀνῆλθον οἱ μεγάλοι τῆς ἐπιστήμης ἄνδρες εὐρύνει τὸν ὁρίζοντα τῆς διανοητικῆς ὁράσεως, ἡ δὲ ἄποψις τῆς φύσεως ἀπὸ τῆς διαυγοῦς χώρας, ἐν ᾗ εὑρίσκονται τὰ μεγάλα πνεύματα, παρίσταται ἡμῖν ἐναργεστέρα, καθαρωτέρα καὶ εὐνοητοτέρα.

Ἡ ἐπιθεώρησις τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ Δάρβιν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῶν γενικῶν τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐπιθεωρήσεων, ἔχει, νομίζομεν, διὰ τὴν ἡμετέραν πατρίδα καὶ ἄλλην ὠφέλειαν. Ἐν χώρᾳ, ἐν ᾗ αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι, ἰδίως δὲ ἡ Ζωολογία, ἡ Βοτανικὴ καὶ ἡ Ἀνθρωπολογία, δὲν συμβαδίζουσιν ὁμολογουμένως μετὰ τῶν ὁμωνύμων ἐπιστημῶν τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, ἐν χώρᾳ ἔνθα οὐδόλως ἐκινήθησαν μέχρι τοῦδε τὰ ζητήματα τῆς κοσμογονίας, ὀντογονίας κ.τ.λ. ἔνθα ἡ λαμπρὰ ἡμῶν φύσις παρέρχεται πρὸ τῶν ἀνεωγμένων ὀμμάτων οὐδενὸς τὸ ἐνδιαφέρον ἐγείρουσα, οὔτε προκαλοῦσα τὰς ἐρωτήσεις, ἔνθα τέλος πᾶσα ἐπιστημονικὴ ἐργασία ὅπως ἀναγνωσθῇ δέον νὰ ᾖ γλαφυρῶς γεγραμμένη καὶ ἐπιτηδεία πρὸς ἀνάγνωσιν ἀπόνως, ὑπτίου ὄντος τοῦ σώματος ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου, καὶ καμμυόντων τῶν ὀφθαλμῶν, ἴσως λέγομεν, ἡ συχνὴ προσέγγισις καὶ γνωριμία μετὰ τῶν μεγάλων φυσιοδιφῶν διεγείρῃ τὴν περιεργίαν καὶ τὸν ἔρωτα πρὸς θεωρίαν τῆς φύσεως, τῶν πρώτων τούτων βημάτων πρὸς γνῶσιν τῆς ἀληθείας. Ἀφ' ἑτέρου δὲ οὐδὲν ὑπόδειγμα ὑπάρχει καταλληλότερον πρὸς κατάδειξιν τῆς ὑπεροχῆς καὶ δυνάμεως τῶν συμπερασμάτων τῆς διανοίας, ὅταν αὕτη στηρίζηται ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν ἀκριβῶν παρατηρήσεων καὶ τῶν πειραμάτων, ὅσῳ αὐτὴ αὕτη ἡ θεωρία τοῦ Δάρβιν. Νῦν δὲ ὅτε πᾶσα γνῶσις ἐπὶ ζωολογικῶν καὶ βοτανικῶν πραγμάτων, καὶ πᾶσα προσαφὴ, ἔστω καὶ ἄκρῳ τῷ δακτύλῳ, μετὰ τῆς ἀνθρωπολογίας, φυσιολογίας καὶ τῶν λοιπῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν προαπαιτεῖ ὡς βάσιν τὴν θεωρίαν τῆς ἀναπτύξεως, δὲν εἶνε ἄσκοπον, νομίζομεν, νὰ γείνῃ σύντομος λόγος ἐπὶ τῶν ἀρχῶν, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ θεωρία αὕτη καὶ δοθῇ καὶ ἑλληνιστὶ περίληψίς τις τῶν ἰδεῶν, αἵτινες πρὸ πολλοῦ χρόνου συνεκίνησαν σύμπαντα τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον.

* * *

Ἡ «Ἑστία» ἐδημοσίευσεν ἄλλοτε[1] μετάφρασιν τῆς ἐκτενεστέρας τῶν μέχρι σήμερον ἐκδοθεισῶν βιογραφιῶν τοῦ Δάρβιν, διὸ καὶ παραλείπομεν νῦν τὴν ἀναγραφὴν τῶν ἐκεῖ ἐκτεθεισῶν λεπτομερειῶν τοῦ βίου τοῦ ἀνδρός. Πρὶν ἢ ὅμως προβῶμεν εἰς ἔκθεσιν τῆς θεωρίας τοῦ Δάρβιν, καλὸν νομίζομεν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἐκεῖ γραφέντων ν' ἀναφέρωμεν ὀλίγα τινὰ τῶν ἀφορώντων εἰς τὸν ἀτομικὸν ἰδίως αὐτοῦ χαρακτῆρα.

Ὁ Δάρβιν ἐγεννήθη ἐν ἔτει 1809, ἐσπούδασε δὲ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Κανταβριγίας οὐχὶ τόσῳ ἐπιμελῶς, ὡς διηγεῖτο ὁ ἴδιος. Ἐν ἡλικίᾳ εἴκοσι καὶ ἑνὸς ἐτῶν προσελήφθη ἐν ἐπιστημονικῷ τινι περὶ τὴν νότιον Ἀμερικὴν περίπλῳ, ἔνθα διέτριψεν πέντε ἔτη, εἶτα δὲ ἐπανελθὼν ἐν Λονδίνῳ κατῴκησε μακρὰν τούτου ἐν ἀγροτικῇ ἐπαύλει, ἔνθα ἀφωσιώθη εἰς λύσιν τοῦ μεγάλου προβλήματος, ὅπερ συνέλαβε κατὰ τὴν περιήγησίν του. Ἐν ἔτει δὲ 1859 ἐδημοσίευσε τὸ πολύκροτον αὐτοῦ σύγγραμμα «Περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν εἰδῶν».

Ὁ Δάρβιν δὲν ἦτο ὑγιὴς τὸ σῶμα. Ἀπὸ τοῦ περὶ τὴν γῆν περίπλου ἔπαθεν· οὐδόλως δ' ἠδυνήθη πλέων ἐπὶ πενταετίαν νὰ ἐθισθῇ πρὸς τὴν ναυτίαν τοῦ πλοῦ, ἐξ ἧς ὑπέφερε δεινῶς. «Ἐπὶ πολλὰ ἔτη, λέγει ὁ ναύαρχος Stokes, εἰργαζόμεθα ὁμοῦ ἐν τῷ αὐτῷ πλοίῳ καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς τραπέζης, αὐτὸς μὲν μικροσκοπῶν, ἐγὼ δὲ χαρτογραφῶν. Αἴφνης ὁ Δάρβιν διέκοπτε τὴν ἐργασίαν πρὸς μεγίστην αὐτοῦ θλῖψιν. Μετὰ ἐργασίαν ὥρας περίπου ἠναγκάζετο νὰ μοὶ εἴπῃ· «πρέπει νὰ πέσω πάλιν ὕπτιος καὶ λάβω τὴν ὁριζόντειον», τὴν μόνην θέσιν πρὸς ἀποφυγὴν καὶ μείωσιν τῆς μετὰ τοῦ πλοίου συνδονήσεως. Οὕτω κείμενος πλαγίως ἐπί τινα ὥραν ὁριζοντείως, ἠγείρετο καὶ ἤρχιζε τὴν ἐργασίαν ἐκ νέου μέχρις οὗ πάλιν καταληφθῇ ὑπὸ τοῦ θαλασσίου πάθους. . . . Τὰ ἀποτελέσματα δὲ τῆς κακῆς ταύτης ἐπιδράσεως τοῦ ταξειδίου ἠσθάνετο ὁ Δάρβιν καὶ κατὰ τὸν μετέπειτα βίον...»

Ἀλλὰ καίτοι φιλόνοσος ὁ Δάρβιν κατώρθωσε διὰ λίαν ἐπιμελοῦς διαίτης νὰ φέρῃ εἰς πέρας ἔκτακτον ποσότητα ἐργασίας. Ἐγειρόμενος τῇ 6 ὥρᾳ τῆς πρωΐας ἐλούετο διὰ ψυχροῦ ὕδατος, ἐπεριπάτει μικρὸν ἐν τῷ κήπῳ ἢ ἀνὰ τοὺς ἀγρούς, περὶ δὲ τὴν ὀγδόην προκρίσταλιτότατα· εἶτα κατεγίνετο εἰς ἀνάγνωσιν εἴτε εἰς ἀπάντησιν, κατ' ἀξιοθαύμαστον τάξιν, τῶν πολυαρίθμων ἐπιστολῶν, τὸ δὲ λοιπὸν τῆς ἡμέρας διήρχετο μελετῶν, παρατηρῶν, καταγράφων, πειραματίζων ἐν τῇ οἰκίᾳ ἢ ἐν τῷ κήπῳ του. Ἅπας δὲ ὁ ἐπιστημονικὸς κόσμος τανῦν γνωρίζει οἷα ἐργασία πνευματικὴ, οἷα ὀξυδέρκεια καὶ ἐπιμονὴ καὶ κρίσις κατηναλίσκοντο καθ' ἅπαντα τοῦτον τὸν χρόνον. Τὸ ἑσπέρας συνδιελέγετο ἐν τῇ αἰθούσῃ προσηνέστατα μετὰ τῶν φίλων του ἢ, ὅπως ἐλαφρύνῃ τὸ πνεῦμα, ἀνεγίνωσκε ἔργα τῆς ἐλαφρᾶς φιλολογίας, εἶτα δ' ἐνωρὶς μετέβαινε πρὸς ὕπνον. Σπανιώτατα κατέλιπε τὸ χωρίον Down, ὅπως μεταβῇ εἰς Λονδῖνον, καὶ τότε δὲ πάλιν ἔπραττε τοῦτο, ὅπως ἐπισκεφθῇ ἐπιστημονικὴν συλλογὴν ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον. Τὸ θέρος διήρχετο ἐπί τινας ἑβδομάδας παρὰ τὴν παραλίαν ἢ τὰ ὀρεινὰ τῆς Ἀγγλίας μέρη.

Μῆνας πολλοὺς πρὸ τοῦ θανάτου του αἱ δυνάμεις του εἶχον καταβληθῆ, μόνον δὲ μετὰ πολλοῦ κόπου ἠδύνατο νὰ ἐργασθῇ ἐπ' ὀλίγον· ἐν τούτοις δὲν κατέλιπε τὴν ἐργασίαν, οἱαδήποτε καὶ ἂν ἦτο, μίαν δ' ἔτι ἑσπέραν πρὸ τοῦ θανάτου του κατεγίνετο εἰς βοτανικὰς παρατηρήσεις. Περὶ τῆς νόσου τοῦ Δάρβιν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Φραγκῖσκος ἔγραψε τὰ ἑξῆς ἐν ἐπιστολῇ πρός τινα φυσιοδίφην.

«. . . Πρὸ μικροῦ χρόνου ἦτο λίαν ἀσθενὴς καὶ ὑπέφερε συχνὰ σχεδὸν καθ' ἑκάστην ἀπὸ πόνον κατὰ τὸν θώρακα, ὅστις δὲν ἦτο μὲν ὀξὺς, ἀλλὰ λίαν καταβλητικός. Ἔπαυσε νὰ βαδίζῃ, ἡ δὲ ζωή του προσωμοίαζε τὴν γηραιοῦ ἀπομάχου· εἰς τὸν περίπατον ἐφέρετο ἐπὶ φορητῆς ἕδρας, ἐξηπλοῦτο συχνότερον καὶ κατέκειτο ἐπὶ τοῦ σοφᾶ, μόλις δὲ εἰργάζετο σμικρὸν πειραματικῶς. Ἡ τοιαύτη κατάστασις διήγειρεν, ὡς εἰκός, ἐν ἡμῖν φροντίδας, διότι ἐγνωρίζομεν ὅτι ἡ καρδία του ἦτο ἐξησθενωμένη. Κατὰ τὴν νύκτα τῆς 18 πρὸς τὴν 19 Ἀπριλίου κατελήφθη ὑπὸ τῆς νόσου, ἔπεσε λιπόθυμος, ἀνέλαβε πάλιν τὸ λογικὸν, εἶτα δὲ παρέμεινεν ἐν τῇ λίαν ἐξηντλημένῃ ταύτῃ καταστάσει. Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου μέχρι τοῦ θανάτου του συμβάντος τῇ 4 μ.μ. τῆς 19 Ἀπριλίου, κατελαμβάνετο ἐκ διαλειμμάτων ὑπὸ μεγίστης ἐξαντλήσεως, ἡ δὲ κατάστασις αὐτοῦ ἐγένετο χείρων...

»Τὰ τέκνα του καὶ ἡ σύζυγος περιεκύκλουν τὴν ἐπιθανάτιον κλίνην. Τέταρτον πρὸ τοῦ θανάτου ἀπώλεσε τὴν συνείδησιν. Οἱ ἰατροὶ εἶχον διαγνώσει ὡς νόσον συνάγχην τοῦ στήθους, ἐξ ἧς ἀπέθανε καὶ ὁ πάππος αὐτοῦ Ἔρασμος».

Ὁ Δάρβιν ἐπεθύμει νὰ ταφῇ εἰς χῶρόν τινα, ὃν εἶχεν οἰκοδομήσει κατὰ τὰ τελευταῖα αὐτοῦ ἔτη, ἐν τῷ ἐξοχικῷ κτήματι ἐν Down, ἔνθα ἔζησεν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὑψώθη γενικὴ ἀπαίτησις, ὅπως κατατεθῇ εἰς τὴν ἐθνικὴν στοὰν τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν τῆς Ἀγγλίας, εἰς τὴν σεμνὴν ἀβατείαν τοῦ Westminster, δὲν ἠθέλησεν ἡ οἰκογενειά του ν' ἀντιστῇ εἰς τὴν ὁμόφωνον ταύτην τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ ἀπαίτησιν. Ἡ κηδεία ἐγένετο τῇ 26 Ἀπριλίου, ἐν μεγίστῃ πομπῇ. Τὸ σῶμα κατετέθη ἐν κασσιτερίνῃ σορῷ, ἥτις κυκλουμένη ὑπὸ ἑτέρας ὁμοίας ἀστιλβώτου ἐκ ξύλου δρυὸς, φέρει ἁπλῆν ἐπιγραφὴν ἐπὶ μεταλλίνης πλακός. Τὰς κορυφὰς τοῦ ἐπιφερέτρου καλύμματος ἔφερον οἱ δοῦκες τῆς Δεβονσύρης καὶ τῆς Ἀργύλλης, ὁ πρέσβυς τῆς Ἀμερικῆς Lowell, ὁ θεολόγος Farrar, οἱ φυσιοδίφαι Spottinswood, Hoocker, Wallace, Huxley καὶ Lubbock, πάντα ταῦτα πρόσωπα περιφανῆ καὶ φίλα τῷ θανόντι. Πλὴν τῆς οἰκογενείας δὲ καὶ τῶν λοιπῶν οἰκείων, ἠκολούθουν πενθίμως ἐνδεδυμένοι οἱ ἄρχοντες τῆς πολιτείας καὶ ἅπασα ἡ ὑψίστη τοῦ Λονδίνου ἀριστοκρατία, οἱ πρέσβεις τῆς Γερμανίας, Ἰταλίας καὶ Γαλλίας, οἱ κορυφαῖοι τῆς ἐπιστήμης ἄνδρες ἐξ ὅλων τῶν κρατῶν καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι ὅλων τῶν σοφῶν συλλόγων καὶ ἑταιριῶν τῆς Ἀγγλίας. Ἡ σορὸς κατετέθη παρὰ τὸ μνῆμα τοῦ Ἐρσχέλου καὶ ἐγγὺς τοῦ μνήματος τοῦ Νεύτωνος.

«Οὕτω» ἐπιφέρει ὁ Krause, παρ' οὗ παρελάβομεν τὴν ἄνω τῆς κηδείας περιγραφὴν, «ἡ κηδεία τοῦ Δάρβιν ὑπῆρξε πομπὴ θριαμβευτική. Θὰ διατηρῆται δὲ διὰ παντὸς ὁ θανὼν ἐν τῇ μνήμῃ καὶ τῇ καρδίᾳ ἡμῶν ὡς θριαμβευτὴς, ὡς ἥρως τοῦ πνεύματος, κατανικήσας κόσμον ὁλόκληρον προλήψεων, ὅπως δώσῃ νέαν ὤθησιν εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος, τέλος δὲ θὰ διαμένῃ ἐς ἀεὶ ἔξοχον ὑπόδειγμα ἀνδρὸς, ὅστις δι' ὅλης τῆς ἐξόχου δυνάμεως τοῦ πνεύ-

1. Ἐν ἀριθμ. 186 τοῦ ἔτους 1879.

ματός του, ἀνεζήτησε διηνεκῶς τὴν ἀλήθειαν».

Οὕτω τὸ Ἀγγλικὸν ἔθνος ἐτίμησε καὶ θανόντα τὸν εὐτυχῆ ἄνδρα, ὅστις ἔζησε βλέπων τὰς ἰδέας αὐτοῦ καὶ τοὺς κόπους ὑπὸ παντὸς τοῦ ἐπιστήμονος κόσμου δεκτὰς γενομένας, καὶ ὅστις πρὸς τῇ ἐπιστημονικῇ αὐτοῦ ἱκανότητι ἐκέκτητο καὶ πλῆθος ἄλλο προσόντων, δι' ὧν ἡ ἐπιτυχία αὐτοῦ παρὰ τοῖς συγχρόνοις ἐγένετο τελεία, τοῦτέστι, καὶ πλούτου πολλοῦ, καὶ τύχης ἀγαθῆς καὶ ἀνεξαρτησίας ἀτομικῆς, καὶ ἀγαθότητος ψυχικῆς καὶ προσηνείας ἐξαιρέτου. Οἷα διαφορὰ τύχης καὶ περιστάσεως μεταξὺ Δάρβιν καὶ τοῦ προδρόμου αὐτοῦ Γάλλου Λαμάρκ! Ἐνῷ ὁ πρῶτος ἀπήρχετο τῆς ζωῆς ἔνδοξος καὶ εὐτυχής, ἔζησεν ὁ δεύτερος ἄγνωστος καὶ ἐν δυστυχίᾳ ἐπὶ ὀγδοήκοντα ἔτη, ταλαιπωρηθεὶς ἐν ἐργασίᾳ πνευματικῇ, τυφλὸς δέκα ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου του, ὑπαγορεύων ἀπὸ μνήμης εἰς τὰς δύο θυγατέρας του τὸ τελευταῖον μέρος τῆς Φυσικῆς του Ἱστορίας!...

Οἱ εὐτυχήσαντες ν' ἀναστραφῶσι τὸν Δάρβιν ἐκθειάζουσι τὸ εὐγενὲς τοῦ παραστήματος, τὸ προσηνὲς καὶ ἐπίχαρι τοῦ χαρακτῆρος, καὶ τὸν ἥρεμον αὐτοῦ ἐξοχικὸν βίον. «Ἡ κεφαλή του», λέγει ὁ ἐν Βρεσλαυΐᾳ γέρων καθηγητὴς τῆς Βοτανικῆς **Cohn**, «ὑπενθυμίζει τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ Σωκράτους· εἶνε ὅμως ἱκανῶς ἐπιμηκεστέρα. Ὅλως σωκρατικὸν δὲ εἶνε καὶ τὸ εὐρύτατον καὶ ὑψηλὸν αὐτοῦ μέτωπον, τὸ μεταβαῖνον εἰς τὸ ἐπίσης λίαν κυρτὸν βρέγμα καὶ περιβαλλόμενον ἑκατέρωθεν τῶν κροτάφων ὑπὸ τῆς πολιᾶς κόμης. Λίαν χαρακτηριστικὰ εἰσιν ἐπίσης καὶ τὰ προβάλλοντα τόξα τῶν ὀφρύων, τὰ ἐπιστεγάζοντα τοὺς ἐμπιστοσύνην ἀποπνέοντας ὀφθαλμούς. Καθαρὰς γραμμὰς ἔχουσι καὶ ἡ ρὶς καὶ τὸ στόμα. Τὸ κάτω μέρος τοῦ προσώπου καλύπτει πολὺν γένειον, λίαν μακρὸν ὑπὸ τὸν πώγωνα, βραχύτερον δὲ παρὰ τὰς παρειάς. Ἐὰν δὲ δὲν δυνάμεθα ν' ἀποκαλέσωμεν ὡραίους τοὺς χαρακτῆρας τοῦ προσώπου, θαυμάζομεν ὅμως τὴν ζωηρότητα αὐτῶν, αὐτοῦ ὁμιλοῦντος. Ὅταν ὁ Δάρβιν ἀκροᾶται, παρατηρεῖ τις ἐπὶ τοῦ προσώπου του τὴν πρᾷον, σχεδὸν θλιβερὰν ἐκείνην ἔκφρασιν, ἣν παρετήρησα καὶ παρὰ τῷ Ἀλεξάνδρῳ Χουμβόλδῳ».

Ἕτερος παρατηρητὴς οὐχὶ ἐπιστήμων, ἀλλὰ καλλιτέχνης, ὁ ἐν Βιέννῃ ἀρχιμουσικὸς Χάνς Ῥίχτερ περιέγραψε τὸν Δάρβιν ὡς ἑξῆς διάγοντα ἐν τῇ ἐξοχικῇ αὐτοῦ ἐπαύλει.

«Ἦσαν αἱ ἑορταὶ τῆς πεντηκοστῆς παρελθόντος ἔτους (**1881**), ὅτε προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Δάρβιν μετέβην μετὰ τοῦ φίλου μου **H. Franke** εἰς τὸ χωρίον **Down**. Ὁ **Franke** ἔχει σύζυγον ἀνεψιάν τινα τοῦ Δάρβιν, ἐκ τῆς οἰκογενείας **Wedgwood**, καὶ εἶνε ὁ ἀγαπητότερος οἰκιακὸς τῆς οἰκογενείας, διότι ἐν τῇ οἰκίᾳ Δάρβιν θεραπεύεται πολὺ ἡ μουσική. Δὲν εἶνε δὲ χρεία νὰ διηγηθῶ οἷαν χαρὰν μοὶ προὐξένησεν ἡ πρόσκλησις. Ἐπορεύθην διὰ τῆς ταχείας ἁμαξοστοιχίας εἰς **Down** μετὰ τοῦ φίλου μου καὶ τῆς συζύγου του, εἰς τὸ ὁποῖον ἐφθάσαμεν μετὰ δύο ὥρας. Ἐκεῖ ἀνέμενεν ἡμᾶς ἅμαξα, ἥτις διὰ τερπνῆς χώρας ἔφερεν ἡμᾶς εἰς τὴν ἔπαυλιν τοῦ Δάρβιν. Ἡ οἰκία αὕτη εἶνε ἁπλοῦν τι ἐξοχικὸν ἀγγλικὸν οἰκοδόμημα, μονώροφον, μὴ ἔχον τι τὸ ἰδιάζον, ἔχον δὲ πρόσθεν κῆπον μετὰ διαφόρων θαμνωδῶν συμπλεγμάτων καὶ σκιερῶν δένδρων. Ἅμα ἀφικόμενοι, μετηνέχθημεν εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ὑποδοχῆς, ἔνθα ἀνοιχθείσης θύρας τινὸς εὑρέθην πρὸ τοῦ Δάρβιν, ὅστις ἐκάθητο ἐπὶ ἕδρας πρὸ τῆς ἑστίας θερμαινόμενος. Ἠγέρθη ἀμέσως, ἔτεινε πρὸς ἡμᾶς τὴν χεῖρα καὶ ἐδεξιώθη ἡμᾶς ἐγκαρδίως. Ἀλλ' ὁπόσον ἀπερίγραπτος ὑπῆρξεν ἡ ἐντύπωσίς μου; Εἶδον τόσας εἰκόνας καὶ φωτογραφίας τοῦ Δάρβιν, ὅσῳ ἐπιτυχεῖς ὅμως καὶ ἂν ἦσαν, ἓν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐκφράσωσι, τὴν ὡραιότητα τῶν ὀφθαλμῶν, ὀφθαλμῶν τῆς ἀγγλοσαξωνικῆς φυλῆς, ἐκφραζόντων πλήρη εὐμένειαν, πραότητα καὶ ἀγαθότητα. Εἶχον δεινῶς συγκινηθῆ. Κατόπιν παρετήρησα ὅτι ἅπασαι αἱ εἰκόνες παριστῶσι πολὺ σκιερὰν τὴν ἔκφρασιν τοῦ προσώπου του, ὅπερ εἶνε λεπτοφυές, ἡ δὲ κεφαλὴ οὐχὶ τόσῳ μεγάλη, ὅσῳ φαίνεται ἐν ταῖς φωτογραφίαις. Κατὰ τὸ παράστημα τοῦ σώματος ἦτο μείζων ἢ ὅσῳ φαντάζεταί τις αὐτόν, νέος δὲ ὢν θὰ ὑπερεῖχε πολὺ τῶν ἄλλων ὑψηλῶν Ἄγγλων. Τὸ μέτωπον ἦτο εὐρὺ καὶ προεῖχε μεγαλοπρεπῶς. Αἱ τρίχες καὶ τὸ γένειον ἦσαν κατάλευκα καὶ οὐχὶ τόσῳ τραχέα, ὅπως παρίστανται διὰ τῶν εἰκόνων, ἡ δὲ ἐνδυμασία τελείου *τζέντλεμαν*. Τὸ ὅλον ἦτο ἀξιοπρεπὲς, σεβάσμιον, ἐπιβάλλον· συγχρόνως δὲ ἐφαίνετο ὁ Δάρβιν ὡς ἀνατραφεὶς ἐν τῇ εὐπορίᾳ, ὡς ἂν εἴχέ τις πρὸ αὐτοῦ πλούσιόν τινα λόρδον, ὅστις ἀπεσύρθη εἰς τὴν ἐξοχὴν, ὅπως ζήσῃ ἐκ τῶν εἰσοδημάτων του... Ἡ κυρία Δάρβιν, εἰσέτι ὡραία καὶ εὐμεγέθης γυνή, μὲ παρεκάλεσε νὰ παίξω τι, αὐτὴ δὲ ἡ ἰδία μοὶ ὥρισε τὰ θέματα: πρῶτον Μόζαρτ, εἶτα Χάϋδν, Βετχόβεν τέλος δὲ Βάγνερ... Ἐν καιρῷ τοῦ γεύματος ὁ Δάρβιν ἦτο φαιδρὸς καὶ ὁμιλητικώτατος, ἀδιακόπως δὲ ἐξέφραζε τὸν βαθύτατον αὐτοῦ σεβασμὸν πρὸς τὸ γερμανικὸν ἔθνος καὶ τὴν γερμανικὴν ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν. Καὶ δὲν ἠδύνατο μὲν νὰ ὁμιλήσῃ γερμανιστί, ἀνεγίνωσκεν ὅμως καὶ ἐνόει εὐχερῶς τὰ γερμανικὰ ἔργα. Μετὰ μεγάλης δὲ χαρᾶς μοὶ ἔδειξε μεγαλοπρεπὲς λεύκωμα, ὅπερ τετρακόσιοι Γερμανοὶ σοφοὶ καθηγηταὶ ἀπέστειλαν αὐτῷ κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς ἑβδομηκονταετηρίδος του...»

Ἐκ τῶν μέχρι σήμερον ἐπιστημόνων ἀνδρῶν οὐδεὶς ἄλλος ὅσῳ ὁ Δάρβιν ἐξετέθη ποτὲ ὡς σκοπὸς, καθ' οὗ ἐρρίπτοντο τὰ βέλη χαλαζηδόν. «Ῥίπτων βέλη κατὰ τῶν μεγάλων ψυχῶν», λέγει ὁ Σοφοκλῆς, «δὲν θὰ ἀποτύχῃς». Ἀλλὰ κατὰ τοῦ Δάρβιν οἱ πάντες ἀπέτυχον. Μὴ ἀπαντῶν ποτὲ εἰς τὰ ὑβρεολόγια καὶ τὰ ἀνεπιστήμονα ἔργα τὰ ἀφ' ἁπάσης τῆς Εὐρώπης κατ' αὐτοῦ ἐκτοξευόμενα, ἠρεύνα μετὰ εἰλικρινείας καὶ ἐπιστημονικοῦ σεβασμοῦ τὰς γνώμας τῶν ἀληθῶς ἀντιπάλων, ἀνέφερεν αὐτὰς ἐν τοῖς συγγράμμασί του, καὶ οὕτω διαδίδων αὐτὰς περαιτέρω κατεδείκνυε ποῦ κεῖται τὸ σφαλερὸν αὐτῶν. Προσθέσωμεν δ' ἐνταῦθα ὅτι εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ καταφορὰν συνεπέλεσαν ἔτι μᾶλλον καὶ πολλοὶ τῶν αὐτοκαλουμένων δαρβινιστῶν, οἵτινες γινώσκοντες τὴν θεωρίαν τῆς ἀναπτύξεως ἐκ τῆς ἀναγνώσεως περιλήψεως τινὸς συντόμου, ἀνεφαίνοντο ἀπόστολοι τῶν νέων ἰδεῶν, ἐξῆγον ἴδια ἀνεφάρμοστα συμπεράσματα, καὶ ἐπετίθεντο δι' ὕβρεων ἰδίως κατὰ τοῦ κλήρου, ἄνευ ἀνάγκης, ἁπλῶς δὲ καὶ μόνον ὅπως προκαλέσωσι θόρυβον καὶ ταραχὴν καὶ ἀποκτήσωσιν ὄνομα.

Ἂν ὁ Δάρβιν κατέλιπε χειρόγραφα ἢ οὐ εἶνε ἄγνωστον μέχρι τοῦδε. Δὲν φαίνεται ὅμως πιθανόν. Ἐν γένει δὲ πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν, αἱ τελευταῖαι αὐτοῦ ἐργασίαι, γενόμεναι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ μακροῦ αὐτοῦ βίου καὶ περιστρεφόμεναι ἰδίως ἐπὶ βοτανικῶν ζητημάτων, καίτοι φέρουσαι τὸν χαρακτῆρα τῆς ἄκρας αὐτοῦ ὑπομονῆς καὶ καρτερίας, ἐπηρεάσθησάν πως ὑπὸ τῆς γεροντικῆς ἡλικίας, τῆς ἀμβλυνούσης ἐνίοτε τὴν ὀξύτητα τῆς νεανικῆς ὁράσεως.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἐπετείου ἐπιθεωρήσεως παρέχοντες σήμερον βραχεῖαν ἐπιθεώρησιν τοῦ βίου τοῦ ἀποθανόντος φυσιοδίφου, θέλομεν ἄλλοτε ἐν ἄλλοις τῆς *Ἑστίας* φύλλοις, κατὰ διαλείμματα καὶ ἐν ἰδίοις κεφαλαίοις διευκρινίζει καὶ ἐπεξηγεῖ διὰ παραδειγμάτων τὰ καθέκαστα τῆς θεωρίας τῆς ἀναπτύξεως τμήματα. Ἐν τῇ ἐπιθεωρήσει δὲ ταύτῃ, καθὼς καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς, θέλομεν ἔχει ὑπ' ὄψιν ἡμῶν τὸ χάριν τῶν πολλῶν γεγραμμένον σύγγραμμα τοῦ **Seidlitz**, τὰ συγγράμματα αὐτοῦ τούτου τοῦ Δάρβιν, πρὸς δὲ, καὶ κυρίως, αὐτὸν τὸν ἀναγνώστην τῆς *Ἑστίας*, οὗτινος αἱ ἐπὶ φυσικῶν πραγμάτων γνώσεις, νομίζομεν, δὲν θ' ἀποκρούσωσι οἱασδήποτε ἐπεξηγήσεις.

* * *

ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΑΕΡΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΦΩΤΟΣ

εἰς τὴν ὑγείαν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἀληθὴς τροφὴ τῆς ζωῆς εἶνε ὁ ἀὴρ ὃν ἀναπνέομεν. Ἐκ τῆς ποιότητος αὐτοῦ ἐξαρτᾶται ἡ ἁρμονία τῶν οὐσιωδῶν τῇ ζωῇ λειτουργιῶν, αἵτινες ἐκανονίσθησαν ἐπὶ τῇ βάσει τακτικῆς ἀπορροφήσεως ἀέρος ἀποτελουμένου ἐκ κράματος πάντοτε ἀπαραλλάκτου, οἷον τὸ ἐπὶ τῶν ὀρέων, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀγρῶν. Ὁ ἀὴρ τῶν ἀγρῶν, ὁ ἀκαταπαύστως ἀνανεούμενος ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, εἶνε τὸ μόνον στοιχεῖον, διὰ τὸ ὁποῖον εἶνε προδιατεθειμένοι οἱ πνεύμονές μας, τὸ αἷμά μας, οἱ ἱστοί μας. Αὐτὸς εἶνε τὸ *ἀθάνατο νερό* τῆς μακροβιότητος. Ἀλλ' οἴμοι! πόσοι στεροῦνται τοῦ ἀπαραιτήτου τούτου στοιχείου τῆς ζωῆς καὶ τῆς ὑγείας! Καὶ ἐκ τῶν ἐχόντων δὲ τοῦτο εἰς τὴν διάθεσίν των πόσοι στεροῦνται ἑκουσίως τῶν εὐεργετημάτων του!

Οἱ ἄνθρωποι φροντίζουσι μέχρις ὑπερβολῆς περὶ τῆς ἐκλογῆς τῆς τροφῆς αὐτῶν, λαμβάνουσι μυρίας προφυλάξεις περὶ τῆς ποιότητος αὐτῶν, ἀναζητοῦσι δὲ καὶ τιμωροῦσι τοὺς νοθεύοντας τὰ ποτὰ ὧν ποιοῦνται χρῆσιν· ἡ φαντασία των ἐξογκόνει τὸν ἐξ ἀνωδύνου τινὸς νοθείας ἢ ἀβλαβοῦς ἀντικαταστάσεως ἐπαπειλοῦντα αὐτοὺς κίνδυνον· καὶ κατὰ παράδοξον ἀνακολουθίαν αὐτοκτονοῦνται ἑκουσίως διὰ τῆς βραδείας ἀσφυξίας καὶ τῆς χρονίας δηλητηριάσεως, μὴ ἀναπνέοντες ἀέρα καθαρὸν, ζωογόνον, οὗτινος ἡ Φύσις ἐκανόνισε τὸ κρᾶμα κατὰ τὴν πρὸς συντήρησιν τῆς ζωῆς αὐτῶν ἀναγκαίαν ἀναλογίαν. Καὶ ἐν τούτοις ὁ καλὸς ἀὴρ εἶνε ἀναγκαιότερος ἔτι καὶ τοῦ καλοῦ ἄρτου. Μετριωτάτη τροφὴ πεπτομένη ἐν ὑγιεῖ ἀτμοσφαίρᾳ εἶνε ὠφελιμωτέρα ἀρίστης τροφῆς, καταναλισκομένης ἐν ἀκαθάρτῳ ἀτμοσφαίρᾳ.

Πᾶσα ἀναπνοὴ εἰσάγει εἰς τοὺς πνεύμονας ἡμίσειαν περίπου λίτραν ἀέρος, καὶ ἐπειδὴ κατὰ μέσον ὅρον ἀναπνέομεν 18 φορὰς κατὰ λεπτὸν, καταναλίσκομεν ἐν μιᾷ ὥρᾳ 540 λίτρας ἀέρος ἤτοι 13,000 λίτρας εἰς 24 ὥρας. Πᾶσα σφοδρὰ κίνησις τῶν μυῶν, πᾶσα ἄσκησις αὐξάνει τὴν ποσότητα τοῦ ἀναπνεομένου ἐν δεδομένῳ χρόνῳ ἀέρος.

Δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν ἰδέαν τινὰ ἐκ τῶν ἑξῆς ἀριθμῶν, οἵτινες παριστῶσι τὴν ἀναλογίαν τοῦ ἀναπνεομένου ἀέρος κατὰ τὰς διαφόρους θέσεις καὶ καταστάσεις τοῦ σώματος. Π. χ.

Ἄνθρωπος κεκλιμένος ἀναπνέει	.	1,00
» ὀρθὸς . . »	. .	1,33
» βαδίζων ἠρέμα »	. .	1,90
» βαδίζων ταχέως »	.	2,76
» ἔφιππος, ἐν τριποδισμῷ	.	4,05
» νηχόμενος »	. . .	4,32
» τρέχων »	. . .	7,00

Μεταξὺ τῆς ἀπολύτου λοιπὸν ἠρεμίας καὶ τῆς ταχυδρομίας ἡ ἀναλογία εἶνε 1 πρὸς 7. Δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν ἀκριβέστερον τὸν ὑπολογισμὸν τοῦτον. Ὑπελογίσθη ὅτι ἄνθρωπος, μέσου ἀναστήματος, νῆστις, ἐν θερμοκρασίᾳ 32 βαθμῶν, καταναλίσκει καθ' ἑκάστην ὥραν 24 λίτρας περίπου ὀξυγόνου· ἔχει ἀνάγκην 26 λιτρῶν ἂν ἡ θερμοκρασία εἶνε 15 μόνον βαθμῶν. Ἂν ἐκτελῇ σφοδρὰν κίνησιν, μηχανικὴν ἐργασίαν, ἀπαιτοῦσαν ἔντασιν τῶν μυῶν ὅσην καὶ ἡ ἀνύψωσις 15 λιτρῶν βάρους εἰς ὕψος 200 μέτρων ἐν διαστήματι ἑνὸς λεπτοῦ, καταναλίσκει, καθ' ὥραν, 63

λίτρας ὀξυγόνου, καὶ ἂν ἐκτελῇ τὴν ἐργασίαν ταύτην κατὰ τὴν πέψιν ἔχει ἀνάγκην 71 λιτρῶν τοῦ ἀερίου τούτου.

Ἐκ τῶν ἀριθμῶν τούτων ἐξάγονται περίεργα καὶ ἐνδιαφέροντα συμπεράσματα. Ἀποδεικνύεται ὅτι ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ μηχανῇ, ὡς καὶ ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου κατασκευασθεῖσι μηχανισμοῖς, ἡ παραγομένη θερμότης ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν κτωμένην δύναμιν. Ὅπως τεμάχιον γαιάνθρακος καιόμενον ἐν ἀτμοχηχανῇ μεταβάλλει τὴν ἐκ τῆς καύσεώς του παραχθεῖσαν θερμότητα εἰς μηχανικὴν δύναμιν, οὕτω ἡ αὔξησις τῆς ἀνθρωπίνης καύσεως παράγει τὴν ἐργασίαν ἡμῶν. Ἐφ' ὅσον αὐξάνει κατ' ἔντασιν καὶ ἀναπτύσσει πλείονα μηχανικὴν δύναμιν, οἱ πνεύμονες ἀπορροφῶσιν ἀνάλογον ποσότητα ἀέρος. Δυνάμεθα λοιπὸν νὰ εἴπωμεν: ἐργάζεσθαι ταὐτὸν ἐστὶ τῷ καίεσθαι.

Οἱ πνεύμονες εἰς ἑκάστην ἐκπνοὴν, δηλαδὴ ὁσάκις τὸ στῆθος συστέλλεται, ἐκδιώκουσι ποσότητα τινὰ ἀνθρακικοῦ ὀξέως. Ἄνθρωπος ἠρεμῶν ἐκπνέει κατὰ μέσον ὅρον 21 λίτρας περίπου καθ' ὥραν, ἤτοι 11 γραμμάρια καθαροῦ ἄνθρακος. Ἀλλ' ἡ ἀναλογία τοῦ ἐκπνεομένου ἀνθρακικοῦ ὀξέος ἀκολουθεῖ τὴν τοῦ εἰσπνεομένου ὀξυγόνου, κατ' ἀκολουθίαν αὐξάνει διὰ τῆς ἀσκήσεως, τῆς ἐργασίας. Ὁ ἐκ τῶν πνευμόνων ἐξερχόμενος ἀὴρ περιλαμβάνει, ἐπὶ πλέον ὑδατμοὺς καὶ ζωϊκὰς ἀναθυμιάσεις, αἵτινες ταχέως ἀποκτῶσι ὀσμήν τινα ναυτιώδη, ἂν μὴ διαλυθῶσιν ἐν ἀπείρῳ ποσότητι ἀέρος.

Ἀλλὰ τὸ ἀνθρακικὸν ὀξὺ εἶνε ἀκατάλληλον πρὸς καῦσιν, καὶ κατ' ἀκολουθίαν πρὸς ἀναπνοήν. Ἀφ' οὗ λάβομεν δύο ὑαλίνους κώδωνας, πλήρεις ἀέρος μὴ δυναμένου ν' ἀνακαινισθῇ, ἂν θέσωμεν ἐντὸς τοῦ ἑνὸς κηρίον καὶ ἐντὸς τοῦ ἑτέρου πτηνὸν βλέπομεν μετ' ὀλίγον τὸ κηρίον σβεννύμενον καὶ τὸ πτηνὸν λιποθυμοῦν ἐξ ἀσφυξίας. Ἡ καῦσις, διὰ τῆς φλογὸς καὶ διὰ τῆς ἀναπνοῆς, ἠνάλωσε ἓν μέρος τοῦ ὀξυγόνου καὶ ἀντικατέστησεν αὐτὸ δι' ἀνθρακικοῦ ὀξέος, καὶ, μολονότι ὅλον τὸ ὀξυγόνον δὲν ἐξηντλήθη, τὸ δηλητηριῶδες ἀέριον καθιστᾷ ἀνωφελὲς τὸ ὑπολειπόμενον. Πανταχοῦ λοιπὸν, ὅπου ἀναπνέομεν, παράγεται τὸ ἀνθρακικὸν ὀξὺ, οὗτινος ἡ συσσώρευσις προξενεῖ κατ' ἀρχὰς κεφαλαλγίαν, ῥοπὴν πρὸν ὕπνον, εἶτα λήθαργον, καὶ τέλος θάνατον.

Ὅσον ἐπικίνδυνον καὶ ἂν ᾖ τὸ ἀέριον τοῦτο, εἶνε ἧττον ἐν τούτοις ἐπικίνδυνον τῶν ζωτικῶν ἀναθυμιάσεων τῆς ἀναπνοῆς. Πανταχοῦ ὅπου ὑπάρχει συσσώρευσις, ἐν τοῖς οἰκήμασι τῶν ἐργατῶν τῶν πόλεων, ἐν τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις, τοῖς στρατῶσι, τοῖς νοσοκομείοις, τὸ ἀνθρώπινον *μίασμα* ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ἀναθυμιάσεων τοῦ δέρματος καὶ τῶν πνευμόνων, καθίσταται μοιραίως πηγὴ ἀσθενειῶν, οἷον τῆς ἀναιμίας, τῶν ἐξανθηματικῶν νόσων, τοῦ τυφοειδοῦς πυρετοῦ, τοῦ τύφου, καὶ τῆς τὴν προσβαλλομένην ὑγιεινὴν ἐκδικούσης ἐκείνης νόσου, τῆς γνωστῆς ὑπὸ τὸ ἀποτρόπαιον ὄνομα *σηψαιμίας*.

Ἡ συμπύκνωσις καὶ συσσώρευσις τῶν ἀνθρώπων ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσιν, εἶνε ἓν τῶν σπουδαιοτάτων αἰτίων τῆς προώρου θνησιμότητος. Ἀποθνήσκουσι κατ' ἔτος ἐν Βιέννῃ 1 ἐπὶ 22, ἐν Παρισίοις 1 ἐπὶ 30. Ἐν Λίβερπουλ, ἐν ταῖς συνοικίαις ταῖς οἰκουμέναις ὑπὸ εὐπόρων ἀριθμοῦνται 22 θάνατοι ἐπὶ 1000 κατοίκων, καὶ 43 ἐπὶ 1000 ἐν ταῖς ὑπὸ τοῦ λαοῦ κατοικουμέναις. Ἐν Μάντσεστερ ἡ θνησιμότης εἶνε 1 ἐπὶ 28, ἐν ᾧ κατέρχεται μέχρις 1 ἐπὶ 57 ἐν τῇ περιῳ ἐξοχῇ. Ἡ ἀναπνοὴ τῶν κατοίκων τῶν Παρισίων ἐκχέει καθ' ἑκάστην, ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ 600.000 κυβικὰ μέτρα ἀνθρακικοῦ ὀξέος. Ἡ ποσότης διπλασιάζεται τοὐλάχιστον ὑπὸ τοῦ φωτισμοῦ καὶ τῶν καιομένων ὑλῶν. Προσθέσατε εἰς τὸν πελώριον τοῦτον ὄγκον τοῦ ἀσφυκτικοῦ ἀερίου, τὸ φωταέριον, τὸν καπνὸν, τὰ ὀξέα, τὰς κόνεις, τὰς σεσηπυίας ὕλας, τὸ ἀνθρώπινον μίασμα, τὰ μικροσκοπικὰ σπέρματα, καὶ σχηματίσατε ἰδέαν τινὰ περὶ τοῦ ἀέρος, ὅστις κυκλοφορεῖ καὶ μετὰ τόσης δυσκολίας ἐν ταῖς στεναῖς ὁδοῖς καὶ ταῖς συνεσφιγμέναις αὐλαῖς. Κατά τινας ὥρας, ἐν καιρῷ ὁμιχλώδει, ἡ νοσωδεστάτη αὕτη ἀτμόσφαιρα ὑποβάλλει μοιραίως ὅλον τὸν πληθυσμὸν εἰς μερικὴν δηλητηρίασιν. Εἰς τὰς συνήθεις περιστάσεις, τ' ἀποτελέσματα τῆς δηλητηριάσεως τῆς πόλεως ἐκδηλοῦνται διὰ τῆς ἀναιμίας, τῆς χλωρώσεως, τοῦ τυφοειδοῦς πυρετοῦ, καὶ τῶν ἐπιδημιῶν. Εἶνε ἀνάγκη νὰ ἐξακριβώσωμεν ταῦτα δι' ἀριθμῶν; Ἂν παρατηρήσωμεν τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐγχειρίσεως, παραδείγματος χάριν τοῦ ἀκρωτηριασμοῦ τοῦ μηροῦ, εὑρίσκομεν ὅτι ἐν νοσοκομείοις περιλαμβάνουσιν 100 ἀσθενεῖς, ἀποθνήσκουσιν 25 ἐπὶ 100 ὑφισταμένων ἐγχείρισιν, 31 τοῖς 100 ἐν τοῖς περιλαμβάνουσι 200 ἀσθενεῖς· 40 τοῖς 100 ἐν τοῖς περιλαμβάνουσι 400 καὶ ἐν τοῖς νοσοκομείοις τῶν Παρισίων ἀποθνήσκουσι 74 ἐπὶ 100! Ἰδοὺ τί ἐπιφέρει ἡ συσσώρευσις τῶν ἀνθρώπων· ὁ ἄνθρωπος εἶνε δηλητήριον πρὸς τὸν πλησίον του, ἂν δὲν ἀνακαινίζῃ ἐπιμόνως τὸν ἀέρα, τὸν ὁποῖον ἀναπνέει.

Ὑπολογίζεται, ὅτι τὸ ἄτομον μεμονωμένον ἔχει ἀνάγκην πρὸς κατάλληλον ἀναπνοὴν, 20 κυβικῶν μέτρων ἀέρος καθ' ὥραν, ὅτι ἀναγκαιοῦσι 60 κατ' ἄτομον ἐν τοῖς στρατῶσι καὶ 80 ἐν τοῖς νοσοκομείοις. Ἡ ὄσφρησις εἶνε συνήθως ἀρκούντως ἀσφαλὴς ὁδηγὸς πρὸς ἐκτίμησιν τῆς ἀκαθαρσίας τοῦ ἀέρος, ὁσάκις εἶνε μεμολυσμένος διὰ μιάσματος ἀνθρωπίνου, καὶ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι εἶνε ἐπικίνδυνον νὰ ζῇ τις ἐν οἰκήματι ἀποπνέοντι, ἔστω καὶ ἀσθενέστατα, τὴν χαρακτηριστικὴν ταύτην ὀσμήν.

Εἴπομεν ὅτι τὸ μεμονωμένον ἄτομον ἔχει ἀνάγκην καθ' ὥραν 20 κυβικῶν μέτρων ἀέρος. Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι ἐν χώρῳ στεγανῶς κεκλεισμένῳ, περιλαμβάνοντι 480 κυβικὰ μέτρα, δύναταί τις ν' ἀναπνεύσῃ κανονικῶς ἐπὶ 24 ὥρας. Ὁ ἀὴρ τοῦ χώρου τούτου θὰ πληρωθῇ ἀνθρακικοῦ ὀξέος, πρὸς ζημίαν τοῦ ὀξυγόνου του, καὶ μολυνθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου μιάσματος, θὰ εἶνε νοσηρὸς καὶ ἐπικίνδυνος μετά τινας ὥρας. Δὲν ἀρκεῖ λοιπὸν νὰ μετρῶμεν τὸν κυβικὸν χῶρον τῶν διαιτημάτων ἡμῶν ὅπως δώσωμεν εἰς ἕκαστον τὸ ἀπαραίτητον διάστημα, ἀλλὰ χρειάζεται προσέτι ἀερισμὸς ἐπίμονος, ἀκατάπαυστος, ν' ἀνακαινίζῃ συνεχῶς τὴν ἀτμόσφαιραν, ὅπως ἕκαστον μόριον τοῦ ἀέρος ἀναπνέηται μόνον ἅπαξ. Μὴ λησμονῶμεν ἐπίσης νὰ λαμβάνωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι τὰ ἄνθη, τὰ ζῶα, τὰ φῶτα, ὑφαιροῦσιν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου μέρος τῆς ἀερίας τροφῆς του. Κύων μεγαλόσωμος διαφθείρει τόσον τὸν ἀέρα, ὅσον καὶ ἄνθρωπος· κηρίον ἀνημμένον παράγει ἴσον τῷ ἀνθρώπῳ ἀνθρακικὸν ὀξύ.

Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει μόνον ἀνάγκην καθαροῦ καὶ ἐλευθέρου ἀέρος, ἀλλ' ἔχει ἀνάγκην, ὅπως καὶ τὸ φυτὸν, τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέρας, ὅπερ τροποποιεῖ τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς. Ἂν στερηθῶσι τοῦ ἡλίου, ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸ φυτὸν, ὑφίστανται τὴν αὐτὴν πάθησιν, χάνουσι τὸ χρῶμά των καὶ μαραίνονται: τὸ ἄνθος καθίσταται στεῖρον, ἀπόλλυσι τὴν μορφήν του μετὰ τοῦ χρώματός του, ῥθίνει καὶ ξηραίνεται. Θέσατέ το ἐν σκοτεινῷ χώρῳ, ἐν ᾧ μία μόνη εἰσδύει φωτεινὴ ἀκτὶς, καὶ ὡς ὑπὸ ἐμφύτου τινος ὁρμῆς στρέφεται πρὸς τὴν στενὴν ῥωγμὴν, ὡς ὁ δεσμώτης κρεμᾶται εἰς τὴν κιγκλίδα τῆς εἱρκτῆς του, ὅπως ἀποθαυμάσῃ λαθραίως τὸ πρῶτον τοῦτο θαῦμα τῆς δημιουργίας, ἄνευ τοῦ ὁποίου τίποτε δὲν θὰ ἔζη: τὸ φῶς.

Δὲν σᾶς ἔτυχε ποτὲ νὰ αἰσθανθῆτε ποιάν τινα συμπάθειαν πρὸς ἀσθενικὸν φυτὸν, εἰς τὸ ὁποῖον προσεκτικὴ χεὶρ μάτην προσπαθεῖ νὰ δώσῃ ζωὴν, ἐκθέτουσα αὐτὸ ἐπὶ παραθύρου βλέποντος πρὸς βορρᾶν ἐν τῷ βάθει στενῆς αὐλῆς, περιβαλλομένης ὑπὸ ὑψηλῶν οἰκοδομῶν; Τὸ ἄνθος δὲν ἀλγεῖ, καὶ ἐν τούτοις τὸ λυπούμεθα, διότι ἔχομεν ἔμφυτον αἴσθημα τῶν ἁρμονιῶν τῆς φύσεως, καὶ πᾶν τὸ μὴ ἐκτελοῦν τὴν ἀποστολήν του ἐμπνέει ἡμῖν ὀδυνηρὰν ἐντύπωσιν, ὡς παράχορδος φθόγγος ἐν μέσῳ συμφωνίας. Ἐπὶ πλέον, εἰξεύρομεν ὅτι πᾶς ἐκτροχιασμὸς ἀπὸ τῆς καθεστώσης τάξεως προξενεῖ ὀδύνην εἰς τὰ ζῶα, καὶ ἐκτείνομεν καὶ ἐπ' αὐτῶν ἔτι τῶν ἀψύχων τὸ ἐνδιαφέρον μας καὶ τὰς συμπαθείας μας.

Παράδοξον πρᾶγμα! Συγκινούμεθα διὰ τὴν τύχην πασχούσης ῥοδωνιᾶς· βλέποντες αὐτὴν φανταζόμεθα πόσον ἀκμαία ἔδει νὰ εἶνε, ζητοῦμεν τὸν ἔνοχον τοῦ κατὰ τῆς φύσεως τούτου ἐγκλήματος, καὶ ἐν τούτοις παρερχόμεθα ψυχροὶ παρὰ παιδίον χοιραδικὸν, ῥαχιτικὸν, δυστυχὲς πλασμάτιον μεμαραμένον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀρνοῦνται ἀέρα καὶ φῶς! Δὲν εἶνε ἀναισθησία, ἀλλὰ ἕξις. Ἡ μεμαραμένη ῥοδωνιὰ μᾶς φαίνεται ἀνωμαλία· τὸ ἀσθενικὸν παιδίον δὲν ἐπισπᾷ τὴν προσοχὴν ἡμῶν· ἐντύπωσιν ἐμποιοῦσιν ἡμῖν αἱ ἐξαιρέσεις μόνον, τὰ παιδία τὰ ὄντα ῥοδοκόκκινα καὶ εὔρωστα.

Καὶ οὐχὶ μόνον τὸ τέκνον τοῦ ἐργάτου, τοῦ χειρώνακτος πάσχει ἀτροφίαν ἐν τῇ στυγνῇ καὶ στενῇ ἀτμοσφαίρᾳ τῶν μεγάλων πόλεων· οἱ ἀπόγονοι τῶν καλουμένων εὐτυχῶν τῆς γῆς δὲν εἶνε εἰς καλλιτέραν κατάστασιν. Ἐνίοτε μάλιστα ἡ πλάστιγξ κλίνει πρὸς τὸ πτωχὸν παιδίον. Ἡ ὁδὸς εἶνε ἰδική του καὶ δύναται ὁσάκις θέλῃ νὰ παίζῃ ἐλευθέρως. Ἐνῷ ἐν ταῖς εὐπόροις τάξεσι ἡ πρώτη ἀνατροφὴ ἀρχίζει διὰ τῆς ἀπαγορεύσεως παντὸς, οὗτινος ἔχει ἀνάγκην τὸ παιδίον. Τὰ διαιτήματα εἶνε περιπεφραγμένα, σκοτεινὰ σχεδὸν ὑπὸ τῶν καταπιπτόντων παραπετασμάτων καὶ τὸ μικρὸν πρέπει νὰ ἐννοήσῃ πρὶν ἀρθρώσῃ τὴν πρώτην του λέξιν πρὶν τολμήσῃ τὸ πρῶτόν του βῆμα ὅτι ἡ ἀκινησία εἶνε τὸ καθῆκον τῶν καλῶς ἀνατεθραμμένων καὶ φρονίμων παιδίων. Τὸ μικρὸν παιδάκι γίνεται φρόνιμον, ἀλλὰ ἀντὶ ποίας θυσίας! Ἐκτὸς μεταξωτῆς τινος ἐπιδερμίδος καὶ ἁβροτάτης τινὸς συμπεριφορᾶς κατὰ τἄλλα εἶνε ὅμοιον πρὸς πτωχὸν παιδίον, καχεκτικὸν καὶ μεμαραμένον. Οἱ γονεῖς λέγουσιν ὅτι εἶνε *δελικάτο*, ἁβρόσωμον, οἱ φίλοι τοῖς συγχαίρουσι διότι τὸ τέκνον των ἔχει ἐξωτερικὸν ἀριστοκρατικόν. Ἡμεῖς δὲ λέγομεν ὅτι εἶνε θῦμα ἀθῶον τῆς ἀμαθίας, τῆς ἀμεριμνησίας, τῶν προλήψεων, ὅπως καὶ τὰ τοῦ ἐνδεοῦς, τὰ φυτοζωοῦντα ἐν τῇ σκοτεινῇ καὶ ὑγρᾷ των τρώγλῃ· οἰκτείρομεν ἐξ ἴσου ἀμφότερα, διότι τὰ ἄτονα ταῦτα σώματα δὲν δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς τόπος διαμονῆς εἰς ὑγιὰ καὶ ἰσχυρὰν ψυχήν. Μαραινομένου τοῦ σώματος διαστρέφεται καὶ γίνεται ἀτροφικὴ καὶ ἡ διάνοιά των. Ἀέρα! δότε τοις, ἀέρα καὶ ἥλιον!

Κ.

ΕΥΛΟΓΙΑ

Ἡ λέξις *εὐλογία*, ἣν ἀτόπως γράφουσί τινες *εὐφλογίαν*, ἄγνωστος τοῖς ἀρχαίοις ἐν τῇ σημασίᾳ τῆς λοιμικῆς νόσου, ὡς ἄγνωστος θὰ ἦτο ἴσως καὶ αὐτὴ ἡ νόσος, ἀναφέρεται τὸ πρῶτον ὑπὸ Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου, τοῦ κοινῶς Πτωχοπροδρόμου καλουμένου, τοῦ κατὰ τὴν δωδεκάτην ἑκατονταετηρίδα ζήσαντος γνωστοῦ στιχοπλόκου. Ἐν ἐπιστολῇ τινι «τῷ ὀρφανοτρόφῳ »διὰ τὴν κατασχοῦσαν λοίμωξιν», γράφει οὗτος τὰ ἑπόμενα: «ἡ λοίμωξις, ἣν διὰ τὸ ἐπάρατον »πάντως *εὐλογωνυμεῖν* εἰώθεσαν ἄνθρωποι, ἵν' »εὐφορωτέρα κἂν γοῦν ἀπὸ τῆς σεμνωνυμίας τοῖς »κάμνουσι γένοιτο[1] ». Τὴν ἀληθῆ τῆς λέξεως ἔννοιαν παρενόησεν ὁ πρῶτος ἐκδότης· ἀλλ' ἡ

1. Ἐν Notices et extraits des manuscrits. τ. VI σ. 541.

τοιαύτη παρεξήγησις τοσούτῳ μᾶλλον ἦν ἀδικαιολόγητος, καθ' ὅσον αὐτὸς ὁ Πρόδρομος ἐν ἑτέρᾳ ἐπιστολῇ περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος, ἀναγράφων τὰ τῆς νόσου ἐπακολουθήματα, λέγει, ὅτι ἀπέμεινε στιγματίας καὶ ὅλος κατάγραφος καὶ φαλακρός[1]· καὶ τὰ συμπτώματα τῆς νόσου ἀλλαχοῦ περιγράφων, δηλός ἐστι τὴν εὐλογίαν ἐννοῶν[2]. Εὕρηται προσέτι ἡ λέξις καὶ ἐν τῇ ὑπὸ ἀνωνύμου γενομένῃ ἑλληνικῇ μεταφράσει ἐκ τοῦ συριακοῦ τοῦ περὶ λοιμικῆς λόγου τοῦ διασήμου Ἄραβος ἰατροῦ Ῥαζῆ. «Τὰ δὲ ἰσχνὰ σώματα, »τὰ χολώδη καὶ ξηρὰ καὶ θερμά, ἐπιτήδειά εἰσι »πρὸς τὴν *εὐλογίαν*· *εὐλογίαν* δ' ὠνόμασαν οἱ »παλαιοὶ τὸ ἓν εἶδος, τὸ μοχθηρότερον τῶν δύο, »καθὰ καὶ παρὰ πολλῶν οὕτως ὀνομάζεσθαι ταύ»την ἀκούω· ἐν γὰρ ταῖς ἑλληνικαῖς διαλέξεσι »κλῆσις ταύτης οὐχ εὕρηται. Ὁ δὲ σοφὸς οὗτος »ἀνὴρ (Ῥαζῆς) τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ *χασπὲ* ὠνό»μασε· δηλοῖ δὲ ἡ λέξις τὸ κατ' αὐτό. Οἶμαι »δὲ, ὅτι κατ' αὐτὴν τὴν λοιμικὴν ὁ λόγος βού»λεται. Εἰ δὲ καὶ διαφέρουσιν ἀλλήλων ἐν ταῖς »διαθέσεσιν, ἀλλ' οὖν καὶ κοινότητα ἔχουσι καὶ »οὐδὲν ἀπεικός[3]». Ἄγνωστον πότε ἐγράφη ἡ μετάφρασις αὕτη· ὁ δὲ Ἄραψ ἰατρὸς Ῥαζῆς ἔζησε κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα.

Ὅμοιον εὐφημισμὸν ἔχουσι καὶ οἱ Τοῦρκοι, καλοῦντες *μπουμπαρὲκ*, ἤτοι εὐλογημένην, τὴν πανώλη, ἀπαραλλάκτως ὡς ὁ ἡμέτερος λαὸς ἐκάλει αὐτὴν παλαιότερον *συχωρεμένην* ἢ *εὐλογημένην*[4].

Ν. Γ. Πολίτης.

ΔΑΝΕΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ

Ἡ ἐπαρχιώτισσα κυρία Α.... εἰσέρχεται εἰς τοῦ Βελουδίου καὶ ζητεῖ τεμάχιον μουσικῆς διὰ τὴν κόρην της.

— Ὁρίστε ἕνα ὡραῖο κομμάτι, κυρία.

— Πόσο ἔχει;

— Ἕνα φράγκο, κυρία.

Καὶ ἡ ἐπαρχιώτισσα μετ' ὀργῆς:

— Μὴ θαρρῇς δὰ πῶς εἶμαι καμμιὰ ξεπεσμένη· ἡ κόρη μου ποτὲ δὲν παίζει κομμάτι κάτω ἀπὸ τρία φράγκα!

*
* *

Ἡ πενθερὰ ἀπέθανε:

Μεταξὺ τοῦ γαμβροῦ καὶ τοῦ ἰατροῦ:

— Λοιπὸν ἐτελείωσεν, ἰατρέ; ἀπέθανεν ἡ καϋμένη ἡ πενθερά μου;

— Βέβαια· ἀλλὰ καμμιὰ φορὰ εἶνε καὶ κάτι νεκροφάνειαι!... Πέρυσι μιὰ γυναῖκα, ἐνῷ τὴν ἔψαλλαν 'ς τὴν ἐκκλησία, ἐπεπάχθηκε ἐπάνω.

— Ἀλήθεια! Τότε νὰ παραγγείλουμε νὰ ψάλλουν σιγὰ σιγά.

*
* *

— Ὅλο καὶ χάνω τὰ μαλλιά μου, καϋμένη, ἔλεγε κυρία πρὸς φίλην της.

Καὶ ὁ τριετὴς Ἀλέκος παρεμβαίνων:

— Καὶ γιατὶ δὲν κλειδόνεις, μαμά, τὸ συρτάρι ποὺ τὰ βάνεις;...

*
* *

Ὀλίγον μετὰ τὴν ἀναγόρευσιν αὐτοῦ εἰς αὐτοκράτορα ὁ Ναπολέων συνωμίλει ἡμέραν τινὰ μετά τινος τῶν ὑπουργῶν του, πρὸς ὃν ἐξέθετε τὰ σχέδιά του διὰ τὸ μέλλον. Ὁ ὑπουργὸς ἐτόλμησε νὰ τῷ παρατηρήσῃ τὰς δυσκολίας, ἃς ἤθελεν ἀπαντήσει ἵνα ἀναγνωρισθῇ ὡς αὐτοκράτωρ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων βασιλικῶν οἴκων τῆς Εὐρώπης.

— Ἐὰν αὐτὴ εἶνε ἡ δυσκολία, ἀπεκρίθη ὁ Βοναπάρτης, τὸ πρᾶγμα διορθόνεται εὐκόλως· θὰ τοὺς ἐκθρονίσω ὅλους, καὶ τότε γίνομαι ἐγὼ ἀρχαιότερος αὐτῶν.

*
* *

Ἐν τῷ κόσμῳ ἔχομεν πάντες τριῶν εἰδῶν φίλους: ἐκείνους, οἵτινες μᾶς ἀγαπῶσιν, ἐκείνους οἵτινες ἀδιαφοροῦσι περὶ ἡμῶν, καὶ ἐκείνους οἵτινες μᾶς μισοῦσιν.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

Μὴ ἐμπιστεύεσθε εἰς ἐκείνους οἵτινες κόπτονται μεγαλοφώνως ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, διότι οὐδὲ εἷς ἴσως ἐξ αὐτῶν εἶνε ὅστις νὰ μὴ ἀποβλέπῃ εἰς τὸ ἀτομικόν του συμφέρον· ἡ πεῖρα ἀπέδειξε μυριάκις, ὅτι ἐὰν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐλπίζωσι πλειότερα ἐκ τοῦ δεσποτισμοῦ, θὰ σᾶς ἔφερον κατ' εὐθεῖαν πρὸς αὐτόν.

—

Σκιὰ καὶ καπνὸς εἶνε ἡ δόξα· ἀλλ' ἡ σκιὰ αὐτὴ μαρτυρεῖ τὴν ὕπαρξιν τοῦ σώματος, ὅπερ τὴν παράγει· ὁ δὲ καπνὸς δηλοῖ ἀλανθάστως ὅτι ὑπάρχει ἑστία, ἐξ ἧς προέρχεται.

—

Ἀδίκως ἐπαναλαμβάνουσιν ἐν πάσῃ περιστάσει τὸ κακεντρεχὲς λόγιον ὅτι ὁ γάμος γεννᾶται ἐκ τοῦ ἔρωτος ὡς τὸ ὄξος ἐκ τοῦ οἴνου, διότι πολλάκις βλέπομεν ὅτι ὁ ἔρως, ὡς ὁ μεταξοσκώληξ, δὲν παράγει μέταξαν ἢ ἅμα χάσῃ τὰ πτερά του.

—

Ἡ γυνή, ἡ εἰλικρινῶς ἀγαπῶσά τινα, παύει οὖσα φιλάρεσκος πρὸς αὐτὸν, ἄνευ δὲ φιλαρεσκείας ἡ γυνὴ παύει ταχέως νὰ ἀρέσκῃ.

1. Αὐτ. σ. 542.
2. Αὐτ. σ. 547.
3. Ῥαζῆ, περὶ λοιμικῆς 2. ἐν Ἀλεξάνδρου Τραλλ. Θεραπευτικοῖς ed. J.Goupil σ. 246.
4. Κοραῆ, Ἄτακτα τ. IV σ. 144.—Βλ. καὶ Fauriel, Chants popul. τ. I σ. LXXXIV. — Ἑπτάλοφον νέαν τ. Β' σ. 723.

ΑΘΗΝΗΣΙ. — ΤΥΠΟΙΣ ΚΟΡΙΝΝΗΣ. ΠΛΑΤΕΙΑ «ΟΜΟΝΟΙΑΣ»